”Den perfekta studie- och yrkesvägledaren”

- En kvalitativ studie om gymnasieelevers uppfattningar kring studie- och yrkesvägledare.

Linda Vikström
Sabinha Önnerlöv

Vt. 2014
Examensarbete för Studie- och yrkesvägledarprogrammet, 15 hp
Instutionen för pedagogik

Förord

Som snart färdigexaminerade studie- och yrkesvägledare är det väldigt intressant och viktigt för oss att ta reda på vad elever har för upplevelser och erfarenheter av vägledare samt hur de önskat att det hade sett ut. I detta examensarbete har vi därför fokuserat på att besvara dessa frågor. Det har sedan tidigare forskats väldigt lite inom detta område trots att frågorna runt skolan och dess framtid ständigt cirkulerar. Det har varit riktigt spännande och lärorikt att få ta del av vad eleverna har haft att säga och det är absolut något som vi kommer att ta med oss i vår kommande yrkesroll.

Här vill vi passa på att tacka alla de som bidragit till att detta arbete varit möjligt att färdigställa. Tack till handledare, lärare och främst av allt eleverna som tagit sig tid att medverka i denna studie – utan dem hade den inte kunnat genomföras. Vi vill också tacka varandra för ett väldigt gott samarbete.

Abstract

Syftet med det föreliggande examensarbetet var att undersöka hur elever på gymnasiet upplevt den studie- och yrkesvägledningen de fått och vad de hade för åsikter om studie- och yrkesvägledning generellt. Vår första frågeställning handlade därför om vilka upplevelser och åsikter elever som gick andra och tredje året på gymnasiet hade av studie- och yrkesvägledning. Den andra och tredje frågeställningen fokuserades på hur eleverna ville att vägledningen såg ut samt hur deras tankar stämde överens med studie- och yrkesvägledarens uppdrag enligt lagar och regler. Vi genomförde tretton kvalitativa intervjuer varav tre med elever som gick andra året på gymnasiet och tio elever som gick tredje året på gymnasiet. Resultatet av dessa intervjuer visade att kvaliteten på studie- och yrkesvägledningen skiljde sig åt från skola till skola. Eleverna visade i många fall en missnöjsamhet med vägledningen de fått. Detta på grund av att studie- och yrkesvägledaren inte varit nog tillgänglig, inte haft tid, inte visat intresse eller inte upplevts kunnig inom sitt område. Utifrån vår studie så efterfrågar eleverna mer personlig kontakt med studie- och yrkesvägledare. D.v.s. att vägledaren tar sig tid, är synlig ute i skolan och visar intresse och engagemang för varje enskild elev. Förutom detta ville eleverna att vägledare skulle vara en expert inom sitt område och därmed kunna svara på deras frågor.

Nyckelord: *Studie- och yrkesvägledning, vägledare, gymnasieelever, erfarenheter, önskad studie- och yrkesvägledning.*

Innehållsförteckning

1. Inledning 1
   1.1 Syfte 2
   1.2 Frågeställningar 2
2. Litteraturgenomgång 3
   2.1 Erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning 3
   2.2 Önskad studie- och yrkesvägledning 5
   2.3 Studie- och yrkesvägledarens uppdrag 9
3. Teoretisk utgångspunkt 11
   3.1 R. Vance Peavy 11
4. Metod 14
   4.1 Vald metod 14
   4.2 Urval 14
   4.3 Datainsamling 15
   4.4 Databeatbetning och avgränsing 15
   4.5 Etiska överväganden 15
5. Resultat 17
   5.1 Erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning 17
   5.1.1 Första mötet med studie- och yrkesvägledare 17
   5.1.2 Längd och antal möten 19
   5.1.3 Stämning och klimat 19
   5.1.4 Anledning och innehåll 20
   5.1.5 För- och nackdelar 21
   5.1.6 Orsaker/påverkan på arbetssätt 23

   5.2 Önskad studie- och yrkesvägledning 24
   5.2.1 Första mötet med studie- och yrkesvägledare 24
   5.2.2 Längd och antal möten 25
   5.2.3 Tillgänglighet 26
   5.2.5 Det viktigaste 28
   5.2.6 Förändringar 28
   5.2.7 Den perfekta studie- och yrkesvägledaren 29
6. Analys 32
   6.1 Erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning 32
   6.2 Önskad studie- och yrkesvägledning 34
   6.3 Studie- och yrkesvägledarnas uppdrag 36
7. Diskussion 38
   7.1 Erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning 38
   7.2 Önskad studie- och yrkesvägledning 40
   7.3 Studie- och yrkesvägledarnas uppdrag 42
   7.4 Metoddiskussion 43
   7.5 Förslag till fortsatt forskning 45
8. Litteraturförteckning 46
9. Bilaga 48

1. Inledning

Vägval, det är något vi alla står inför vid flera tillfällen i livet. Vissa val kanske är enklare – som att välja sockar på morgon. Andra val är svårare – som att välja gymnasieprogram. Eftersom människor hela tiden tvingas stå inför dessa val, så kan det tyckas att valen borde bli enkla. Människor borde helt enkelt vara så vana vid att välja att valen skulle komma naturligt. Så enkelt är det inte. Denna valproblematik visar sig på flera nivåer. Hela vårt samhälle påverkas när individer inte kan välja eller väljer något som egentligen inte är bra för dem själva. På regeringens officiella webbplats kan man läsa;

> ”Ett viktigt uttryck för att vi i Sverige lever i en demokrati är de allmänna valen som hålls vart fjärde år. Nästa val hålls 2014. Då har landets sju miljoner röstberättigade en möjlighet att påverka vilka partier som ska representera svenska folket i riksdag, landsting och kommuner. Men det finns även många andra sätt att påverka den svenska politiken. Till exempel att delta i folkomröstningar…” (http://www.regeringen.se/sb/d/504, tillgänglig 2013-09-20).

Här markeras det hur viktiga dessa val är. Det talas om att kunna påverka riksdag, landsting och kommuner – med andra ord att kunna påverka frågor som arbetslöshet, kollektivtrafik, invandringspolitik, sjukvård, skola och utbildning. Det talas också om att det är landets sju miljoner röstberättigade som kommer att påverka dessa frågor. Vad gör vi då om de sju miljonerna alla är offer för valproblematiken och inte kan välja eller fattar beslut som hela tiden får negativa konsekvenser för dem själva?

Proffessorn Gerald Egan (2009) som skrivit ett flertal böcker om vägledning menar att den viktigaste punkten för att kunna förändra något är att ha förmågan att fatta felfria, bra eller i alla fall rimliga val i livet. Han pekar på det faktum att människor ofta hamnar i trubbel på grund av att de inte klarar av att fatta beslut (och på så vis låter händelser eller andra människor välja åt dem), att de fattar dåliga beslut (alltså, beslut som ger dem själva dåliga konsekvenser) eller inte klarar av att realisera de bra besluten (Egan, 2009). Problematiken runt val påverkar alltså individen också.Vilka är det då som ska ansvara för att se till att vi människor lär oss att välja rätt? Regeringens kommittédirektiv 1999:1999:107, *Vägledningen i skolväsendet,* som presenterades av utbildningsdepartementet handlar om just vägledning i skolan. I skolan spenderar vi människor en stor del av vår tid och det är också där många av oss gör våra första riktiga val. Dessa val lägger grunden för hur vårat liv kommer att se ut i framtiden. I kommittédirektivet skriver de om betydelsen av studie- och yrkesvägledare. Studie- och yrkesvägledning innebär att stödja vägledningssökande och få dem att själva analysera och formulera sina intressen och behov. Genom att vägledningssökande får en tydligare bild av både deras egna kvalifikationer och kompetenser och de möjligheter som olika utbildningar och yrken kan erbjuda så ökar förutsättningarna att komma fram till väl genomtänkta val av utbildning och yrkesinriktning. En vägledning som verkligen fungerar kan på så vis bidra till individens utveckling och gynna tillväxt, genom bland annat att motverka felval som blir kostsamma för både individ och samhälle.

I en undersökning som Schedin (2007) gjort så visade det sig att studievägledare och elever ofta har olika uppfattningar och önskningar kring hur vägledningen ska gå till. Vägledarna uppmuntrade eleverna till självständighet medan eleverna istället efterfrågade mer stöd från vägledarna. Det i sin tur gav en negativ association till vägledare hos eleverna eftersom de inte gav dem det stöd de upplevde att de behövde.

Genom att jämföra studie- och yrkesvägledares uppdrag enligt riksdagen och hur eleverna faktiskt upplever väglednigen samt hur de skulle vilja bli vägledda, får vi också en bild av hur verkligheten kan se ut. På så vis kan vi kanske undvika dessa krockar i hur eleverna önskar bli vägledda och hur de faktiskt blir det. Vägledaren sitter inte alltid automatiskt inne med ”rätt” sätt. Det är här vår framtida yrkesroll som studie- och yrkesvägledare blir otroligt viktig. Men hur arbetar vägledare i verkligheten? Hur bemöter de eleverna och hur får de dem att själva välja rätt? Vilka uppdrag står vägledare egentligen inför? Hur vill eleverna i själva verket bli vägledda och stämmer deras vilja överrens med den faktiska vägledningen? Ja, vad är i realiteten den perfekta studie- och yrkesvägledaren?

1.1 Syfte

Examensarbetets syfte är att belysa vilka erfarenheter och upplevelser elever som går andra och sista året på gymnasieskolan har av studie- och yrkesvägledare. Ett fokus är också att jämföra dessa mot deras önskade bild av studie- och yrkesvägledare samt hur denna bild stämmer överens med studie- och yrkevägledarens uppdrag enligt lagar och regler.

1.2 Frågeställningar

- Vilka faktiska erfarenheter och upplevelser har elever som går andra och tredje året på gymnasiet av studie- och yrkesvägledare?
- Hur stämmer dessa faktiska erfarenheter och upplevelser överens med deras önskade bild av hur de tycker att en studie- och yrkesvägledare ska vara?
- Hur ser elevernas förväntningar och önskemål ut jämfört med vad studievägledningen syftar till enligt vad som står i lagar och regler?

2. Litteraturgenomgång

I detta avsnitt presenterar vi olika avhandlingar och undersökningar som vi anser ha relevans för vår undersökning. Dessa delas upp i underubrikerna: erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning, önskad studie- och yrkesvägledning samt studie- och yrkesvägledarens uppdrag.

2.1 Erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning

Anders Lovén (2000) nämner i sin avhandling *Kvalet inför valet* vägledning ur ett historiskt perspektiv. Det visar sig att vägledningen har varit en typ av ”kontrollstation” som styrts av samhället och som försökt anpassa individen till samhället istället för samhället till individen. Att vägledningen skulle ha försökt bryta mönster och bidragit till en förändring i samhället fanns det lite tecken på. Alltså rådde det i större grad en s.k. samhällscentrerad inriktning på vägledningen förut och att det nu utvecklats till att bli allt mer samhällsförändrad vägledning. D.v.s. att vägledarna bidrar till att eleverna får kunskaper om orättvisor i samhället och stöttar/hjälper dem att motarbeta dessa så att förändringar i samhället kan ske. Det har också visat sig att vägledningen har blivit allt mer individcentrerad och att vägledare inriktar sig mer på individförändrande modeller. Vägledaren vidgar i och med dessa modeller individernas perspektiv och försöker utvidga individernas möjligheter till max. Vägledarna försöker då t.ex. visa på fördelar med att studera på högre nivå för de ungdomarna som kommer från arbetarklass eller få tjejer att söka sig till mer yrken inom teknik. Denna individförändrande modell kan dock kopplas ihop med kontrollmodellen då det är samhället som t.ex. styr att det är brist på arbetskraft inom vissa yrken. Den individförändrande vägledningen kan också tänkas leda till en samhällsförändrande modell då små steg kan leda till något större. Till sist har vi en ”Icke – anvisande” modell som innebär att vägledaren hjälper individerna att utforska sina intressen och möjligheter utifrån deras värderingar, d.v.s. att deras åsikter och tankar om sig själv inte ska påverkas eller ifrågasättas.

Tabell 1 Modell om vägledningens funktioner enligt Watts (1980). Egen tolkning.

	Samhällscentrerad inriktning	**Individcentreradinriktning**
Förändring	Samhällsförändrande modell	Individförändrande modell
Anpassning	Kontrollmodell	Icke- anvisande modell

(Källa: Refererad i Lovén, 2000, s. 25)

I det följande avsnittet beskriver vi Lidströms (2009) avhandling *En resa med osäkra mål – Unga vuxnas övergångar från skola till arbete i ett biografiskt perspektiv.* I detta arbete beskriver hon att studie- och yrkesvägledning har fått kritik då det gäller att hjälpa unga vuxna ut i arbetslivet. Vägledningens kvalitet visar sig skilja från kommun till kommun. Man kan i samband med detta se en stark koppling till vilken grad unga lyckas etablera sig på arbetsmarknaden. I de utvärderingar gällande studie- och yrkesvägledningen i grund- och gymnasieskolan som skolverket genomförde år 2005 visar dem på att det finns de elever som inte fått kunskaperna och erfarenheterna som krävs för att göra väl underbyggda val inom utbildning och arbete.
Intervjupersonerna i studien uttryckte att vägledningssamtal ofta skedda vid enstaka och spridda tillfällen. Det var enligt informanterna mycket ovanligt att någon typ av vägledningsprocess ägt rum. Vägledningssamtalen skedde ofta enskilt, d.v.s. mellan studie- och yrkesvägledaren och individen. Mötena visade sig i undersökningen ofta ske då det var obligatoriskt t.ex. vid gymnasievalet.

Många av de personer som intervjuades pekade på att de fått faktiska råd av studie- och yrkesvägledarna i samband med utbildningsval. Oftast visade sig råden ha skett vid valet av gymnasieprogram samt vid byte av gymnasieprogram. I många fall menar informanterna att vägledaren då utgått ifrån deras betyg och motivation till att studera. Lidström skriver också att intervjupersonerna upplevt råden olika. Om de följt råden och det visade sig leda till något positivt så var informanterna senare ofta optimistiska till råden de fått. Många av intervjupersonerna var dock negativt inställda till de råd de fått. En av informanterna uttryckte sig t.ex. som så att hennes vägledare styrt henne till att välja Naturprogrammet på grund av hennes ”fina” betyg. Hon själv upplevde senare att Naturprogrammet var jättetråkigt och att det inte var något program som egentligen passade henne. En annan intervjuperson berättar att hans vägledare sa att han antingen borde gå El – eller Naturprogrammet. Detta förfärades han över i efterhand då han förstått hur stor skillnad det är mellan programmen. Han valde till sist Naturprogrammet och är nöjd med det men han menar på att det kunde ”ha gått illa” om han valt Elprogrammet och att vägledaren på så sätt är en väldigt avgörande roll i valet då denne kan påverka en elev så pass mycket. Förutom dessa informanters åsikter så menar (a.a) att många av de andra intervjupersonerna inte tagit råden på så stort allvar. Detta då dem inte grundat sig i personernas intressen och egenskaper.

Då det gäller allmän information i grupp som intervjupersonerna fått så visade den på att vara bristfällig, fåtalet av dem nämner den och i stort sätt berördes inget positivt i ämnet. Några av informanterna talar dock optimistiskt om den informationen de fått då det är något specifikt de efterfrågat samt att vägledaren kunnat förklara skriftligt material. Ett femtal av intervjupersonerna visar sig också vara nöjda med att de fått information kring de olika kurser som ingått i ett särskilt program samt information kring särskild behörighet för vidare studier. Utöver det så visar det sig finnas brister i felaktig information kring möjligheten att senare komplettera på Komvux samt information kring studiemedel. Sammanfattningsvis gällande detta området så skriver Lidström att informanterna pekar på att det är viktigt med korrekt information och att de olika medverkande aktörerna vid studie- och yrkesvägledning ger likvärdig information.

I studien upplever informanterna att mötet med studie- och yrkesvägledare i samband med utbildningsansökan är mest som en ”avcheckning”. Upplevelserna pekar på att det sker rutinartat och att det är något som ska avklaras för att det är bestämt så. Lidström skriver också att många i grundskolan har mött en studie- och yrkesvägledare men att några har svårt att minnas mötet. Inte lika många av intervjupersonerna hade varit i kontakt med en studie- och yrkesvägledare under gymnasietiden. Vid dessa tillfällen har det ofta handlat om byte av gymnasieprogram. I få fall har framtiden och fortsatta studier berörts i dessa möten och då har det ofta också mest handlat om mindre administrativa uppgifter som att fylla i ansökan till utbildningen.

I en internationell undersökning som genomförts av OECD, världsbanken och EU – kommisionen har det visat sig att det finns en allmän syn på att de elever som går på gymnasiet inte längre behöver mer stöd av vägledare. Detta på grund av att de redan gjort vissa utbildnings- och yrkesval. Det visar sig också att denna syn främst riktar in sig på de elever som går de olika yrkesprogrammen, vilket gör att dem missgynnas.
I undersökningen framkommer det också att vägledarna ofta fokuserar på att hjälpa de elever som tänkt söka vidare till högre utbildning och att de som inte tänkt göra det faller i glömska. Undersökningen visar även på att vägledarna inom skolväsendet ofta är för få för att kunna tillgodose alla elevers behov. Vägledarna har i många fall också för lite resurser såsom ett avskilt rum där de kan prata med eleverna, ett område med aktuellt informationsmaterial, tillgång till dator, telefon och eventuellt också en sekreterare. Studien pekar slutligen på att eftersom vägledningen oftast sker i enskilda samtal och inte i grupp så hinner inte alla elever få den vägledning som de skulle behöva (OECD/Skolverket, 2007).

2.2 Önskad studie- och yrkesvägledning

Lovén (2000) nämner olika tidigare undersökningar inom området: ”elevers erfarenheter av studie- och yrkesvägledning” vilka vi också tagit del av. *Utvägrapporten* (SÖ, 1989) är en av dem. I den studien så undersöktes elevers generella åsikter om dåtidens syo - verksamhet. Det visade sig att eleverna var relativt nöjda med vägledningen, att vägledaren var en person som lyssnade och som fungerade som en slags medlare mellan elev och lärare. Dock så pekade gymnasieeleverna på att informationen i grundskolan inte var lika tillfredställande då den tycktes vara otillräcklig. En annan studie är där Lovén själv samt Borhagen (1991) genomförde en undersökning på uppdrag av skolstyrelsen. I den studien intervjuade dem elever, skolledare, lärare och vägledare för att kartlägga och analysera syo - verksamheten. Även här kan vi läsa att eleverna uppskattade dåtidens syo-funktionärer och att dem beskrevs som någon som lyssnade, brydde sig och som kunde svara på deras frågor. Det framkom istället att det var elevernas unga ålder, bristande erfarenheter, osäkerhet och omognad som gjorde det svårt för eleverna i valsituationer. *Den ovissa framtiden* (Lovén, 1993) är ytterligare en undersökning som Lovén genomfört, denna gång var det dock i en större kommun. I många fall visade sig resultatet i denna studie bli likvärdig den föregående undersökningen men det fanns några skillnader. Åsikterna om syo – verksamheten skiljde sig bland eleverna då vissa var nöjda medan andra inte var det. Föräldrarnas roll vid studie- och

yrkesval upplevde eleverna var viktigast sedan kom vägledarens och sist lärarnas. I undersökningen visade det sig också vilka krav eleverna hade på vägledaren och att dessa krav var väldigt höga, vägledaren ansågs skulle vara en mångsysslare och kunna/veta väldigt mycket. En slutsats av denna studie var att åsikterna som eleverna hade kring syo – verksamheten ofta grundade sig i vad eleverna hade för personlig åsikt om vägledaren och dennes personlighet. Slutligen har vi liksom Lovén också tagit del av Henryssons (1994) undersökning som bekräftar det Lovén själv kommit fram till i sin studie förutom att eleverna i den sistnämnda undersökningen efterfrågade mer djupgående samtal med vägledaren för att få mer självkännedom samt mer kunskap kring utbildningar och yrken. I en av Lovéns (2000) ytterligare undersökning *Kvalet inför valet* kan vi bland annat läsa om elevernas syn på vägledaren och vägledningssituationen. Lovén sammanfattar resultatet till att elevernas åsikter berör vägledarens personlighet respektive kunskaper. Enligt eleverna så ska vägledaren vara hjälpsam, bry sig om eleverna, informera, vara bra på att förklara och vara en trygg person.Förutom detta skulle vägledaren ha kunskaper om de olika ”gymnasielinjerna” men också visa på möjligheten att sedan få arbete, framtidsutsikter samt löner. Eleverna uttryckte också att vägledaren helst skulle ge råd men att dessa ändå inte skulle styra eleverna. Enkätsvaren som Lovén (2000) samlade från eleverna visade sig vara relativt samstämmig med intervjuresultaten. 98 procent av eleverna ville ha information medan 84 procent ville diskutera sin situation. 81 procent uttryckte att de ville prata med vägledaren om hur väl de passade till vissa yrken. 56 procent ville bena ut vem de själva var och vad de passar till att göra medan 27 procent svarade att de hade ett behov av att lära känna sig själv. Dock menar Lovén att dessa svar går in i varandra och att man får ta hänsyn till det. Vidgade perspektiv och nya infallsvinklar ville 62 procent av eleverna ha i mötet med vägledaren. 86 procent av eleverna ville ha ”handfasta råd” av vägledaren dock så menar Lovén att det är svårt att veta vad eleverna menar med råd, om det är att vägledaren ska ge mer råd om vad eleven bör satsa på eller om vägledaren ska vara mer rak i vad denne tycker om vad eleven sagt.

Nilsson och Nyren (2004) sammanfattar sina enkät- och intervjusvar som handlar om elevers åsikter och tankar kring studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Det visade sig att de flesta eleverna i studien enbart förväntade sig att vägledaren ordnade med praktikplatser samt att vägledaren gav information kring gymnasievalet. Så gott som ingen förväntade sig att vägledningen skulle leda till mer självinsikt och självkännedom. Nilsson och Nyrén skriver dock att självkännedom hos eleverna är mycket viktig. Att man som vägledare bör undersöka elevernas livshistoria för att hjälpa dem att lättare kunna hantera olika valsituatione. Eleverna i Nilssons och Nyréns studie uttryckte, oavsett det ovanstående, att dem tyckte att det var mycket viktigt med vägledning i grundskolan. De upplevde att det kändes nödvändigt att det fanns en person som de kunde diskutera sin framtid med. Eleverna uttryckte också att det skulle vara väldigt svårt att hitta information kring utbildningar och yrken om vägledaren inte fanns på skolan. Nilsson och Nyrén frågade också eleverna om de tyckte att vägledaren skulle finnas på skolan eller om denne kunde vara stationerad på ett vägledningscentrum. Alla av intervjupersonerna svarade att vägledaren bör finnas på skolan. Detta då eleverna menar att det bidrar till en bättre personlig kontakt och att det är viktigt att eleverna har möjlighet att spontant besöka vägledaren för att få svar på frågor som de har.

Dresch och Lovén (2003) har gjort en rad kvalitativa intervjuer i olika faser för att kartlägga vägledares förändrade roll i en förändrad tid. Intervjuerna har ägt rum med elever på grundskolan, föräldrar, studie- och yrkesvägledare, skolledare, näringslivsrepresentanter och politiker. Intervjuerna med studie- och yrkesvägledare samt elever visar på att eleverna saknar en längre process med vägledarna. Detta visar sig främst på skolan där undersökningen genomförts och där vägledaren endast sporadiskt kommer ut till skolan. Många elever upplever också att det blir för mycket information och för lite vägledning vid mötena med studie- och yrkesvägledare. Eleverna använder internet i stor utsträckning på fritiden men inte till att söka information om utbildningar. De tycker inte att informationen som de kan hitta på internet räcker till och skulle därför vilja få det förtydligat. Många av eleverna anger därför att de skulle vilja träffa en studie- och yrkesvägledare för att få tydligare och fördjupad information. De önskar en dialog som inte är för långrandig, utan mer som en avcheckning för att ta reda på att de har förstått rätt. Eleverna ombads i intervjuerna också att beskriva hur de tror att deras kamrater upplevt gymnasievalet. De flesta talar om att de nog haft ett svårt val med många överväganden. På en skala från 0-10, där 0 är lätt och 10 svårt, har de flesta markerat 7-8.

Gunnel Lindh (1997) har i en undersökning observerat sju ungdomar i årskurs nio som blivit kallade till vägledningssamtal. Intervjuer genomfördes både före och efter observationerna. I intervjuerna talade många av vägledarna om vägledningen som en utdragen process, vilket inte framkom av observationerna. Vägledarnas fokus verkade däremot ligga på att informera om det kommande gymnasievalet. Samtalen bestod till största del av att vägledaren svarade på elevernas kortsiktiga frågor runt studievalet. Endast en av vägledarna försökte vidga elevens perspektiv genom att tala lite mer om vad som händer på lång sikt om eleven väljer ett speciellt yrke eller utbildning. Samtalsfärdigheter hos vägledaren, hur välutvecklade dessa var och i vilken grad vägledaren använde sig av dessa verkade öka elevernas delaktighet i samtalet. Eleverna uttryckte också uppskattning av vägledarens samtalsfärdigheter. Det gjorde att de kände sig förstådda, vilket också troligtvis ökade deras involvering i samtalet. Ungdomarna i Lindhs studie tycker att vägledningssamtalet med studie- och yrkesvägledaren är viktigt. Valet till gymnasieskolan upplevs av dessa elever som relativt dramatiskt och det är av stor vikt för många elever att de har en vägledare som kan förstå dem. Möjligheten för ungdomarna att få bra vägledning är dock begränsad av yttre villkor. Studie- och yrkesvägledaren måste under samtalets gång hela tiden göra nödvändiga prioriteringar. Ska vägledaren vidga samtalet och tala om viktiga bakgrundsfrågor? Huruvida livsfrågor kommer att finnas med som resonansbotten i samtalet avgörs enligt Lindh av studie- och yrkesvägledaren. Det krävs systematik i vägledningssamtalen. Även om ungdomarna får svar på alla sina frågor så innebär det inte att hen automatiskt är redo att gå vidare till nästa steg i processen. Vägledning handlar om att omvandla och bearbeta information så att informationen blir till kunskap hos ungdomarna som de kan använda för att se konsekvenser i sina val. Det gäller att studie- och yrkesvägledarna ser till att eleven har nog kunskap om sig själv och sina handlingsmöjligheter för att se dessa konsekvenser. Studie- och yrkesvägledarnas samtalskompetenser är alltså avgörande.

Gunnar Schedin (2007) skriver i sin avhandling *Expectations and experiences of career counseling* om att relationen mellan studie- och yrkesvägledare och klienter har varit sparsamt undersökt. Forskning och utveckling kring metoder för studie- och yrkesvägledning har växt under åren. Förr fungerade detta mer som en direkt fakta runt hur man skulle vägleda människor till arbete. På senare tid har karriärvägledningsmetoderna utvecklats till att man som vägledare ska se till klienten som individ, fokusera på individuella styrkor, olika behov och se till dennes individuella utvecklande och handlinsplan. Meningen med studie- och yrkesvägledning är att erbjuda hjälp till personer som upplever svårigheter gällande att agera till deras eget intresse och upplever ett problem eller en problematisk situation.
Schedin har i sin undersökning intervjuat 15 elever med en medelålder på 18 år från både studie- och yrkesförberedande program. Syftet med undersökningen var att undersöka elevernas förväntningar och erfarenheter av studie- och yrkesvägledare med fokus på deras beteenden. Något som kom fram i undersökningen var att många elever uppgav att de ville skapa en nära relation med deras studie- och yrkesvägledare för att motverka stress och känna ett större förtroende. Samtidigt försökte studie- och yrkesvägledarna arbeta för att uppmuntra elevernas självständighet, vilket av eleverna uppfattades som att studie- och yrkesvägledarna inte visade dem något stöd. Det visade sig också att när elever kände tillhörighet till studie- och yrkesvägledaren under samtalen så kände sig eleverna säkrare och nöjdare efter samtalen. Undersökningen visar på möjligheten att studie- och yrkesvägledare i huvudsak fokuserar på klientens beteende och att det därför blir svårt för studie- och yrkesvägledaren att se kopplingen mellan deras eget beteende och hur samtalet artar sig. Undersökningen visar generellt på en stor likhet mellan klienter och studie- och yrkesvägledares förväntade beteende hos sig själv och den andre parten under samtalen. Likheterna var inte lika stora i det upplevda beteendet, speciellt inte vad gällde beteende hos studie- och yrkesvägledarna. Klienterna kände alltså att det upplevda beteendet hos vägledarna inte stämde överrens med det önskade. När studie- och yrkesvägledarna uppfyllde klienternas förväntade beteende så visade det sig dock att klienterna kände ett mindre stöd hos vägledarna, något som egentligen sa emot sig mot den inledande hypotesen. Schedin pekar också på att informationsgivandet på ett sätt är att försöka kontrollera, samtidigt som det visar sig att när man tar emot information så litar man på den som ger en den informationen.

Undersökningen visar också på en skillnad mellan de klienter som visar upp en positiv självbild (PSB) och de som visar upp en negativ självbild (NSB). PSB klienter förväntade sig och upplevde en positivare bild av studie- och yrkesvägledare jämfört med NSB klienterna. Intervjuerna visade på att klienterna tyckte att det viktigaste studie- och yrkesvägledarna kunde hjälpa dem med var att stödja dem, hjälpa dem att vidga sina vyer och bidra till självkännedom samt att ge dem information och råd. Samtidigt som att ge information och råd var en av de mest hjälpsamma sakerna en studie- och yrkesvägledare kunde göra så listades den också som det mest ohjälpsamma. Allt beroende på hur studie- och yrkesvägledaren använder sig av kunskapen. I undersökningen kom det också fram att om studie- och yrkesvägledaren ger eleverna mer uppmärksamhet skulle detta medföra att de får en positivare syn på studie- och yrkesvägledaren oavsett dennes beteende(Schedin 2007).

2.3 Studie- och yrkesvägledarens uppdrag

Här nedan kommer en definition av karriärvägledning som skapats utifrån internationella utvärderingar som genomförts av OECD, Världsbanken och EU – Kommissionen:

> ”Karriärvägledning syftar på tjänster och aktiviteter avsedda att hjälpa människor, i alla åldrar och vid alla tidpunkter i livet, att göra val om utbildning, yrkesutbildning och sysselsättning och att själva styra sin yrkesval. Sådana tjänster kan finnas i skolor, på universitet och högskolor, på institutioner för yrkesutbildning, på offentliga arbetsförmedlingar, på arbetsplatser, inom frivilligsektorn eller lokal administration och den privata sektorn. Tjänsterna kan förmedlas individuellt eller i grupp, och kan ske ansikte mot ansikte eller pådistans (bl.a. via telefon och internet). De omfattar bland annat yrkesinformation (i tryckt, IT-baserad eller annan form), utvärderings- och självskattningsverktyg, rådgivande samtal, yrkesutbildningsprogram (för att hjälpa människor att utveckla sin självkännedom, medvetenhet om olika möjligheter och förmågaatt själva styra sina yrkesval), prova på-program (för att få en försmak av olika alternativ innan man väljer), program för att söka arbete, och tjänster för övergång mellan olika verksamheter” (OECD/Skolverket, 2007, s.12).

I samband med gymnasiereformen (Gy11) så skärptes vikten av studie- och yrkesvägledning. Detta då bland annat bestämmelser om rätten till att få studie- och yrkesvägledning lyftes fram i skollagen istället för att enbart finnas i läroplanerna.
Utskottet hänvisar till propositionen: *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet* och att det i den uttrycks att studie- och yrkesvägledningen är hela skolans ansvar då det gäller att eleverna ska få den informationen och vägledningen de behöver för framtida studie- och yrkesval. Detta menar dem är nödvändigt för att eleverna ska kunna utnyttja den stora valmöjligheten som finns i dagens samhälle. För att eleverna ska kunna göra detta så menar utskottet att de måste få adekvat information kring utbildnings- och valmöjligheter, både utifrån deras intressen men också utifrån hur arbetsmarknaden ser ut.
I Utbildningsutskottets betänkande 2011/12:UbU15 trycker dem på hur viktigt det är med studie- och yrkesvägledning. Detta då det underlättar för individernas studie- och yrkesval samt minimerar risken för felval som är en kostnad för såväl individen som för samhället. Utskottet menar att en väl fungerande studie- och yrkesvägledning kan öka chanserna till att eleverna gör väl underbyggda val som passar deras förväntningar och behov vilket i sitt fall leder till ett smidigare flöde inom gymnasieskolan.

I Skollagen (2010:800) kapitel 2, 29§ står det om den tillgång av studie- och yrkesvägledning som ska finnas samt vilken behörighet man måste ha för att få arbeta som studie- och yrkesvägledare.

Tillgång:

> **”29 §** Elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses.

Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning.”

(Skollagen, 2010:800, s. 10)

Behörighet:

> **”30 §** För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning ska den sökande ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet.
> Den som inte uppfyller kravet enligt första stycket får anställas för studie- och yrkesvägledning för högst ett år i sänder.”
>
> (Skollagen, 2010:800, s.10)

I skolverkets allmänna råd *Arbete med studie- och yrkesvägledning* beskriver de syftet med studie- och yrkesvägledning och att det är att hjälpa eleverna att kunna hantera frågor inom val av studier och/eller arbetsliv. De menar att den stora valmöjligheten och det faktum att samhället och arbetsmarknaden hela tiden förändras bidrar till att eleverna får det väldigt svårt att navigera sig fram vid dessa frågor. De pekar på att studie- och yrkesvägledningen är en väldigt viktig faktor då det gäller individers livslånga lärande och karriärsutveckling. Allmänna råden beskriver både vägledning i vid och snäv bemärkelse. D.v.s. vägledning i vid bemärkelse syftar till att studie- och yrkesvägledning inom skolan är hela skolans ansvar. Vägledning i vid bemärkelse bör ske genom att eleverna får undervisning som rör arbetslivet, praktisk arbetslivserfarenhet, studiebesök, information kring utbildningar samt att eleverna får genomföra aktiviteter som syftar till ökad självkännedom. Vägledning i snäv bemärkelse är istället den enskilde vägledarens uppgifter som innefattar individuell vägledning i form av vägledningssamtal men också gruppvägledning. Här ska vägledaren bidra till ökad självkännedom hos individen samt koppla denna självkännedom till framtida valmöjligheter. Studie- och yrkesvägledaren ska också se till varje elevs behov och förutsättningar för att senare kunna anpassa dessa så att dem så smidigt som möjligt kan gå vidare i sin valprocess. För att allt detta ska vara möjligt så krävs det enligt de allmänna råden en väl planerad studie- och yrkesvägledning som grundar sig i vetenskap och som utförs på ett professionellt sätt

Enligt de allmänna råden så kan elevernas behov av vägledning sammanfattas till fem olika punkter, vilka är:
- Att bli medvetna om sig själva.
- Att de blir medvetna om olika valmöjligheter, såsom utbildningar och yrken.
- Att de kan koppla ihop den kunskapen de fått om sig själva till de olika valmöjligheterna.
- Att de lär sig att fatta beslut.
- Att de lär sig att genomföra besluten (Skolverket, 2013).

3. Teoretisk utgångspunkt

Då syftet med vårt examensarbete är att undersöka hur unga upplever studie- och yrkesvägledningen på gymnasieskolan samt vilka typer av upplevelser de skulle vilja ha av studie- och yrkesvägledning, så har vi valt att utgå ifrån R. Vance Peavys (1998) teori om konstruktivistisk vägledning. Detta då R. Vance Peavy under sin livstid kom att beskrivas som en stor auktoritet och ”ledande röst” inom vägledning i stora delar av världen.

3.1 R. Vance Peavy

Peavy (1998) beskriver både de teoretiska aspekter och förhållningsätt en vägledare bör utgå ifrån såsom att klienten står i centrum, lyssna, ha tålamod och visa respekt m.m. men också praktisk tillämpning såsom vilka verktyg och modeller man kan använda sig av för att nå framgång i vägledningsprocessen. Peavy menar att en vägledare med fördel inte kan eller ska använda sig av bara en vägledningsmetod, d.v.s. att det inte finns någon enskild metod som är bättre än någon annan. Han pekar på att vägledarens ”person” är lika viktig som den metod denne använder. Det faktum att människor som besöker vägledare ofta har väldigt skilda behov bidrar också till den slutsatsen att vägledare bör vara flexibla och använda sig av flera olika modeller i olika situationer. Peavy beskriver också sina observationer av olika vägledningsmetoder och att de i många fall liknar varandra. Han listar fem olika faktorer som generellt sätt tycks finnas i de flesta vägledningsmetoderna. Dessa är:

1. Att vägledaren skapar en omsorgs-, tillits-, förväntansfull och trygg stämning som grund för vägledningen.
2. Vägledaren ska ge relevant information och noga väga hur mycket information som eleven har nytta av.
3. Att vägledaren hjälper klienten att se dennes personliga nutids- och framtidsbild tydligt.
4. Vägledaren ska hjälpa klienten att se sina styrkor och potentialer.
5. Den vägledningssökande får hjälp att skapa en handlingsplan, väga sina valmöjligheter och undanröja hinder på vägen till att nå sina mål.

Peavy menar dock också att vägledningsmetoder skiljer sig åt då det gäller vilken roll vägledaren tar. D.v.s. om vägledaren tar rollen som expert eller bundsförvant. Om vägledaren enbart ska vara rådgivare eller någon som de vägledningsökande kan diskutera med. Samt hur känslor som kan uppstå i samtalet hanteras.

Peavy tar också upp ett stycke i sin bok som skrevs av Kierkegaard år 1848 och som publicerades av hans bror efter Kierkegaards död år 1855. Stycket lyder såhär:

- Lyssna- och lyssna ur den andres perspektiv.
- Visa tålamod och ödmjukhet.
- Börja där den andre befinner sig.
- Låt den andre lära en.

- Kontrollera sin egen fåfänga och sitt behov av att känna sig överlägsen den hjälpsökande i fråga om kunskap och talang.
- Kunna erkänna sin egen okunskap.

(Källa: Refererad i Peavy, 1998, s. 24)

Detta stycke pekar på vad som är viktigt när man ska hjälpa andra och Peavy menar att en vägledare bör ha dem som utgångspunkt vid all typ av vägledning.

Peavy beskriver också tio olika grundläggande punkter av vad vägledning är. Först och främst menar han att vägledning är en process som utspelar sig genom att vägledare och hjälpsökande för en dialog med varandra. Denna dialog ska ge omsorg, hopp, klarhet och uppmuntran. Dessa faktorer sammanfattar Peavy till en ”ny humanism” vilken han menar kan bli utgångspunkten i människors utveckling till ett starkare och nyare jag. En starkare och nyare jag anser han är nödvändigt för att möta och överkomma olika svårigheter i livet.
Att vägledning är en reflexiv social verksamhet där syftet är att hjälpa andra är nästa punkt. Inom denna punkt hamnar problemlösningar, personliga förhandlingar, dialog, personlig planering samt utveckling och ”konstruktion av projekt” d.v.s. utformande av handlingsplan. Syftet med att se vägledningen som en social verksamhet är att den sätts in i ett samhälleligt perspektiv. I och med detta inriktar man sig inte bara på vad som sker inom ramen för den enskilde individen utan mer på det som händer människor emellan.

Den tredje punkten berör vägledning som en individcentrerad, praktisk problemlösningsmetod. Att vägledning ofta handlar om problemlösning menar Peavy är det vanligaste. Han menar dock att de olika problemlösningsmetoderna skiljer sig åt beroende på vägledaren. Om vägledaren t.ex. utgår ifrån psykoanalytisk teori fokuserar hen mycket på det förflutna och strävar efter att återskapa den. Detta för att hitta beteenden som kvarstått sedan barndomen. En vägledare som istället fokuserar på behaviorism riktar in sig på aktuella beteendemönster som antingen kan uppmuntras eller utmanas. Peavy menar också att vägledning är en generell livsplaneringsmetod. Med detta menas att en person kommer med hela sitt liv till ett vägledningssamtal även om problemområdet t.ex. är arbetslöshet. Vägledaren ska ta hänsyn till alla aspekter i den hjälpsökandes liv och se hur dessa påverkar varandra för att lättare kunna hjälpa personen.
Att vägledning ska ge stöd för ”empowerment” är den femte punkten. Empowerment kan beskrivas som att en människa känner sig ha kontroll och egenmakt över sitt liv och på så sätt själv kan påverka det. Vilket Peavy menar att vägledaren ska bidra till. T.ex. kan detta innebära att vägledaren i samtalet arbetar för att styrka individen tillräckligt mycket för att hen ska kunna engagera sig i sociala aktiviteter som att arbeta, leva familjeliv och utöva fritidsaktiviteter.

Peavy menar också att vägledning är en verksamhet där man kartlägger tänkbara vägar. Här betonas vikten av planeringen och att man i vägledningen utformar en karta/plan över vägar som personen kan ta för att nå sina framtida mål. För att komma hit menar Peavy att man först måste kartlägga människors problemsituation, beteenden m.m. Inom konstruktivistisk

vägledning kallas detta för kartläggning av ”levnadsrum”. En förenklad förklaring av levnadsrummet är att det är den verkligheten som den hjälpsökande kommer med och som denne lever i, med alla de olika aspekter som följer.
Den sjunde punkten är att vägledningen främjar till ingivelser att söka efter nya sociala möjligheter och sammanhang. Vägledningen ska fokusera på möjligheter. Information som individen inte tidigare har fått eller inte tagit till sig kan ofta öppna upp olika möjligheter som denne inte visste var möjliga. Därför menar Peavy att det är viktigt med korrekt, lättförståelig information om olika möjligheter till utbildningar och yrken samt övrig information om vilket stöd man kan få. Information som vägledaren ger är inte användbar förrän den hjälpsökande själv ser den som nyttigt vetande. När detta sker får personen ofta en ny positiv syn på saken, alltså har då vägledaren lyckats vidga perspektiv. Peavy betonar dock att man först måste ta itu med det som hindrar personen från att uppleva informationen som bra kunskap.

Vägledningen är en trygghetsskapande aktivitet som väcker hopp, ger stöd, skapar klarhet och främjar handling. Vägledaren ska ha ett empatisk förhållningsätt samt lyssna med respekt till den hjälpsökandes problem. Vägledningssamtalet ska vara en känslomässig frizon där personer kan känna trygghet att uttrycka vad de vill samt att de får möjlighet att känna närhet och kontakt med vägledaren. När denna trygghet har skapats menar Peavy att problem kan redas ut och nya perspektiv kan infinna sig. Då vägledningen kommit en bit på vägen och en problemlösningsmodell kan föreslås bidrar detta ofta också till att andra hjälpande nätverk uppmärksammas och kan användas. Vilket bidrar till att ännu mer trygghet skapas.

Den näst sista punkten är att vägledningen är en allians som syftar till att lösa faktiska problem i en människas liv. Inom konstruktivistisk vägledning är vägledaren och den hjälpsökande bundsförvanter, vilket innebär att de tillsammans hjälps åt för att lösa den hjälpsökandes problem. För att detta ska vara möjligt krävs det att de båda parterna aktivt deltar i kommunikationen och vägledningsprocessen. En relation skapas där de två försöker avgränsa de problemområden som finns samt konstruera och dekonstruera dessa. Vägledare som utgår ifrån konstruktivistisk vägledning intresserar sig för hur individer berättar om sig själva och sin vardag. Individernas berättelser är alltså väldigt viktiga både när man försöker konstruera lösningar men också då man ska försöka upptäcka de hinder som finns för att nå lösningarna.
Slutligen beskriver Peavy vägledning som ”bricolage”. Han förklarar en ”bricoleur” som en mångsysslare som kan förvandla den kunskap om de rådande kulturerna till lösningar på människors konkreta problem. En bricoleur kan positivt förklaras som en uppfinnare. I praktiken kan denne ställas inför nutida problem och denne har ofta bara möjlighet att arbeta med det material som råkar finnas till hands. En ytterligare förklaring är att vägledaren möter hjälpsökande och att vägledaren förstår betydelsen av det speciella och unika. En vägledare som utgår ifrån detta synsätt tror inte på några färdiga ”paketlösningar” utan lyssnar på när människor berättar och skapar sin bild av sitt liv. Ibland hjälper vägledaren även till med skapandet för att söka efter en djupare innebörd. När detta samarbete lyckas menar Peavy att en mening med tillvaron skapas samt att lösningar på problemen kan hittas (Peavy, 1998).

4. Metod

4.1 Vald metod

Syftet med detta examensarbete är att ta reda på hur elevers erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledare ser ut. Ett fokus är också sammankoppla detta med hur de önskar att det sett ut samt hur lagar och föreskrifter förefaller. För att ta reda på vad elever anser är ”den perfekta studie- och yrkesvägledaren” har vi samlat in data via kvalitativa intervjuer. Intervjuer används i detta fall med fördel eftersom vi eftersökt elevernas åsikter, känslor, uppfattningar och erfarenheter. Intervjuer är bra att använda om man vill forska på djupet och plocka fram detaljer. Då är det svårt att använda sig av enkäter, eftersom de ofta besvaras med några kryss eller enstaka ord (Denscombe, 2009).

Intervjuerna har varit semistrukturerade. Vi har alltså använt oss av en del färdiga frågor (se bilaga 1), men ändå varit flexibla intervjuare för att få fram elevernas egna tankar, känslor och erfarenheter i svaren. Anledningen till varför vi ändå har använt oss av några färdiga frågor är för att få någon sorts struktur på intervjuerna. Vår egen erfarenhet säger oss att elever kan ha väldigt olika uppfattningar och grad av erfarenhet kring studie- och yrkesvägledare. En del elever har inte lika stor insikt i vad studie- och yrkesvägledare egentligen har för uppdrag medan andra har besökt och talat med en vägledare regelbundet under en längre tid. Därför behöver intervjuerna en viss grad av struktur. Intervjuerna har varit personliga, vilket innebär att vi som intervjuare har mött intervjupersonerna öga mot öga. De personliga intervjuerna har flera fördelar; de är lätta att arrangera, lätta att kontrollera och härstammar från en källa, den intervjuade (Denscombe, 2009).

4.2 Urval

Vi har valt att intervjua elever i årskurs två och tre på gymnasiet. Detta på grund av att yngre elever troligtvis har mindre erfarenhet av studie- och yrkesvägledare och därför har färre åsikter och tankar runt forskningsfrågorna. Varför vi inte har valt äldre elever, på exempelvis universitetsnivå, beror på att de för oss kan ha varit svårare att få tag på. Genom att vi valt årskurs treor och tvåor på gymnasiet så har en utav oss haft möjlighet att skapa kontakter för att lättare få tag på intervjupersoner under vår praktik, som låg disposionerad innan examenarbetet påbörjat, vilket i sin tur minimerat tidsåtgång och resekostnader (Denscombe, 2009). Eleverna studerar på olika program, yrkes- och högskoleförberedande. En del av dem har först läst engelska på grundnivå och är därför äldre än de andra. En utav eleverna har också gjort en omval av gymnasieprogram efter det att hon studerat ett år. Informanterna är av olika kön och etnictiet, vilket resulterat i att det blivit ett blandat slumpmässigt urval. Vi har utfört kvalitativa intervjuer med tretton elever och det gav oss en bra inblick på området. Hade mer tid kunnat spenderas så hade även enkäter varit ett passande instrument för att undersöka vad elever generellt anser om studie- och yrkesvägledares arbete. Rapporten är till för att nå ut till målgruppen, som förutom allmänt intresserade, till största del ligger hos studie- och yrkesvägledare själva (Backman, 2008).

4.3 Datainsamling

Vi kom i kontakt med elever för intervjuer på lite olika sätt. En utav oss kontaktade lärare på samma skola som denne tidigare varit ute på praktik på. Efter samtal med lärare gick denne ut i klasserna och frågade om någon av eleverna ville ställa upp på en intervju gällande erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning. Den andra av oss som skriver denna rapport kom i kontakt med elever via privata kontakter som i sin tur kände elever som studerade på gymnasieskolan.

Vi har spelat in vad som sades under intervjuerna, detta för att kunna fokusera på intervjun och sedan kunna lyssna igenom vad som sades ordagrant. Intervjuer spelas med fördel in, då det mänskliga minnet ofta kan vara ett ganska opålitligt instrument (Denscombe, 2009). Vid intervjuerna utgick vi från några frågeställningar för att strukturera upp dem en aning (se bilaga 1). Den första frågeställningen formulerades väldigt vid för att öppna upp för intervjupersonerna och ge dem möjligheten att bredda sig i sina svar. Därefter kunde vi anpassa följdfrågorna utifrån det. Varje intervjutillfälle har tagit mellan 15 och 35 minuter, helt beroende på elevernas erfarenheter och upplevelser.

4.4 Databearbetning och avgränsning

För att underlätta arbetet så hade vi redan innan vi startade arbetet med att intervjua en preliminär strukturering av datamassan. Rapporten har utformats efter de tre inledande frågeställningarna. Vi har sedan gjort en jämförelse mellan elevernas faktiska erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledare med deras önskade bild och studie- och yrkesvägledares syfte och uppdrag. Fokus ligger på dessa punkter. Undersökningen avgränsas till att plocka fram just elevernas perspektiv på studie- och yrkesvägledarna och fördjupar sig inte i vad vägledarna anser om sitt eget arbete. De inspelade intervjuerna har transkriberats under samma vecka som de gjordes för att hålla detaljer i minnet. Efter det att intervjuerna transkriberats så letade vi efter gemensamma teman hos eleverna. Vi delade in empirin i olika underrubriker för att göra läsningen lättare.

4.5 Etiska överväganden

I vår undersökning har vi också tagit hänsyn till de etiska aspekterna i den kvalitativa intervjun. Vi har följt de fyra kraven som står i Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (2002). Det första kravet är informationskravet som kräver att vi informerar intervjupersonerna om syftet med vårt examensarbete. Vi har också informerat om att intervjuerna varit helt frivilliga, vilket infaller under samtyckeskravet. Det tredje kravet är konficentialitetskravet som innebär att intervjupersonerna ska kunna vara anonyma i så stor utsträckning som möjligt. Det fjärde kravet är nyttjandekravet som innebär att insamlade uppgifter kring enskilda personer endast får användas för forskningsändamål. Vi har på grund av de sista två kraven därför valt att ge eleverna anonymitet genom att inte nämna vilken skola de studerar vid eller vad de egentligen heter. Alla elever har alltså givits pseudonymer d.v.s. falska namn.Vi försäkrar oss om att undersökningen syftar till att, förutom det vetenskapliga värdet, förbättra den undersökta mänskliga situationen. Vi har övervägt konsekvenserna för de undersökta personernas del,

varit noggranna med deras samtycke till att delta i studien och hållit dem informerade. Vi ska också, innan rapporten publiceras, noga se över vilka konsekvenser den publicerade rapporten kan få både för intervjupersonerna och för den grupp som de tillhör (Kvale & Brinkman, 2009).

5. Resultat

Resultat från våra kvalitativa intervjuer med elever från årskurs två och tre på gymnasiet. Intervjuerna är gjorda med totalt 13 elever från två olika gymnasieskolor. Här presenteras elevernas åsikter och erfarenheter kring studie- och yrkesvägledning samt hur de önskat att vägledningen som de fått skulle ha varit. Dispositionen av resultaten är också strukturerad efter dessa två aspekter. Det är också uppdelat i mindre underrubriker så som ”första mötet med studie- och yrkesvägledare”, ”längd och antal möten” osv.

5.1 Erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning

Elevernas faktiska upplevelser och erfarenheter av studie- och yrkesvägledning.

5.1.1 Första mötet med studie- och yrkesvägledare

Utifrån intervjuresultaten så visar det sig att elevernas erfarenheter och upplevelser av första träffen med studie- och yrkesvägledare både skiljer sig åt och liknar varandra. Att det första mötet med en studie- och yrkesvägledare sker i årskurs nio på högstadiet är utifrån intervjuresultaten det vanligaste, dock med liten marginal. Lite mindre än hälften av informanterna svarade att de första gången kom i kontakt med en studie- och yrkesvägledare i årskurs åtta. Några av dessa möten med vägledare rörde sig dock inte om enskilda vägledningssamtal utan istället om information kring sommarjobb samt hjälpt vid val av ett gymnasieprogram som de skulle få besöka under en dag. I dessa fall berättar informanterna att vägledaren senare också kom ut i klasserna i årskurs nio. Då informerade denne om gymnasieprogrammen och sedan fick eleverna antingen själva boka in ytterligare möten eller så blev de senare kallade till ett. Ett fåtal av informanterna beskriver att mötet med vägledaren i högstadiet var obligatoriskt.
Åtta av tretton intervjupersoner är missnöjda med vägledningen på högstadiet. Så här uttryckte en elev det;

> ”Han bara pratade på men vi förstod ingenting. Sedan gick han som ut och så var det inget mer”. **–** Sandra

Utöver det ovanstående berättar informanterna om fler mindre positiva erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledningen på högstadiet. Axel upplevde vägledningen som rörig. Han berättar att de inte hade någon fast vägledare på skolan, utan att denne istället arbetade på flera olika skolor. Simon gick högstadiet på en mindre ort och vägledarens arbetsplats låg 10 mil därifrån. Liksom Axel så hade alltså Simon inte heller någon vägledare stationerad på skolan. Simon berättar att det kändes lite spännande när hon skulle komma och hälsa på men han vet inte om han känner sig hjälpt av henne.

> ”Det var ju inte så att man kunde gå och ställa en fråga, utan det var ju ganska avancerat om man skulle ha hjälp eller vägledning”. – Simon

Han upplevde att de inte hade så bra kontakt och att han inte hann lära känna henne. Simon tror att han hade utnyttjat vägledaren på högstadiet mer om hon befunnit sig på skolan.

Ett annat problem som uttrycktes av ett fåtal intervjupersoner var tiden för vägledningen. Sandra tyckte inte att hon fick några konkreta svar av vägledaren under högstadietiden och hon upplever att det fanns för lite tid för att vägledningen skulle vara bra. Jasmine har liknande åsikt som Sandra och hon upplever att hon har mer tid på sig att prata med vägledaren nu på gymnasiet än vad hon hade på högstadiet.

Ytterligare ett fåtal av informanterna upplever att de blev mer förvirrade och tveksamma efter mötet med vägledaren. Sara berättar att hon var väldigt osäker på vad hon skulle välja för gymnasieprogram. Hon uttrycker att hon gick till studie- och yrkesvägledaren men att hon bara blev ännu mer förvirrad i samband med att hon fick fler idéer. Lovisa såg sig inte heller ha så stor användning för vägledaren på högstadiet, detta då hon tyckte att denne var missvisande, vilket gjorde henne mer tveksam. Jessica kände liksom Sara och Lovisa att hon inte blev hjälpt av studie- och yrkesvägledaren på högstadiet. Hon visste att hon ville gå samhällsprogrammet men hon visste inte vilken inriktning. Jessica berättar att hon endast fick svaret att det inte spelade någon roll.

> ”Det var väl mer som, läs det du känner för, ungefär” – Jessica

En tredjedel av informanterna uttryckte sig mer positivt kring den studie- och yrkesvägledning de fått under högstadiet. John beskriver t.ex. att studie- och yrkesvägledaren hjälpte honom att leta information kring olika skolor och program. Han ville läsa samhällsprogrammet och fotboll kombinerat och att vägledaren hjälpte honom att hitta en skola där detta var möjligt. John och de andra i klassen märkte dock att vägledaren gärna ville att de skulle välja en specifik skola. Han uttrycker ändå att detta inte upplevdes som ett stort problem för honom.

> ”De behöver ju alltid fler elever och det kanske var det, att hon ville ge dem lite extra reklam”. – John

Lisa visste redan vid första mötet med vägledaren vad hon ville söka för program till gymnasiet. Hon berättar därför att det vid samtalet mest blev information kring det tänkta programmet. Dock så berättar hon att hon även fick hjälp med andrahandsvalet och då beskriver hon att hon och vägledaren diskuterade lite mer kring vad hon hade för övriga intressen m.m. Eva berättar liksom Lisa att hon redan visste vad hon ville söka till gymnasiet och att det då blev kortare möten med studie- och yrkesvägledaren på skolan för att få information. Hon beskriver även att det fanns en oro för att inte komma sig in på programmet vilket också bidrog till att hon besökte studie- och yrkesvägledaren.

Annelies upplevelser av studie- och yrkesvägledningen i högstadiet var också bra och detta i samband med gymnasievalet. Hon upplever att det var mycket information som samtalen handlade om. Hon berättar också att de gick igenom hennes betyg och tittade på hur det gick för henne i skolan i övrigt. Hon berättar att hon var hos studie- och yrkesvägledaren flera

gånger inför gymnasievalet då hon var osäker på vad hon skulle välja och om hon skulle komma sig in på sina tänkbara alternativ.

5.1.2 Längd och antal möten

Antalet möten med studie- och yrkesvägledare som eleverna haft upplevs utifrån intervjuresultaten relativt höga. Mer än hälften av informanterna som kunnat uppskatta det antalet möten de upplevt med vägledare har svarat mellan 10 – 20 samtal. De flesta av intervjupersonerna berättar att samtalen med vägledare varit under 30 minuter och den vanligaste tiden för mötena visar sig vara 10 – 15 minuter. Ett fåtal av informanterna har erfarenheter av att samtalen kan ta allt från 15 – 60 minuter.

En liten andel av intervjupersonerna har efter högstadiet inte alls haft, eller haft väldigt lite kontakt med studie- och yrkesvägledare. Axel har träffat vägledare inför det individuella valet på gymnasiet men han har under de senare åren inte haft någon personlig kontakt med vägledare. John har inte alls haft någon kontakt med studie- och yrkesvägledare på gymnasiet.

Petra har träffat en vägledare väldigt många gånger under sitt liv och kan inte riktigt uppskatta ett antal. Hon berättar att den vägledaren hon har träffat håller det kort, rakt och enkelt vilket hon tycker är bra. Till skillnad från Petra så har Jessica träffat en studie- och yrkesvägledare få gånger och hon är den informant som utifrån intervjusvaren har träffat en vägledare minst då hon uppskattar mötena till tre stycken.

Några av informanterna beskriver att de hade mindre kontakt med studie- och yrkesvägledare på högstadiet och att mötena nu på gymnasiet har ökat. Lisa är en av dem och hon berättar även att de möten hon haft med studie- och yrkesvägledarna ofta handlat om att få svar på faktafrågor, därför har dem ofta blivit kortare samtal. Eva uttrycker istället att det blivit färre besök hos vägledaren på gymnasiet än på grundskolan. Hon beskriver liksom Lisa att de mötena hon haft med studie- och yrkesvägledare har varit korta och i vissa fall bara några minuter.

På frågan om Annelie besökt någon studie- och yrkesvägledare även på gymnasiet så blir hon osäker. Hon säger tillslut att hon varit där någon gång gällande individuellt val samt om det varit någon kurs som hon haft funderingar kring. Samtidigt säger hon lite senare i intervjun:

> ”Alltså jag vet inte riktigt vem syon är nu på gymnasiet, jag har ju varit till hon men jag kom inte riktigt ihåg”. - Annelie

5.1.3 Stämning och klimat

Sandra anser att vägledare kan vara väldigt olika. En del gör ett bra arbete medan andra inte alls. Detta är något som även visar sig i vårt övriga intervjuresultat.

Jessica hade en väldigt negativ syn på studie- och yrkesvägledare under sin högstadietid. När hon sedan började gymnasiet så förändrades den inte.

> ”Det är inte som att jag skulle ställa mig och säga; gå till den där han är så snäll och hjälpsam och duktig på det han gör. Utan det är mer som; leta på internet istället, du får mer hjälp då”. - Jessica

Hon vänder sig hellre till lärare eller andra som studerar om hon har frågor. Hon uttrycker att hon endast slösar sin tid om hon skulle gå till en vägledare.

> ”Tomhänt kommer man därifrån, nästan mer tomhänt än vad man var när man gick dit”. - Jessica

Till skillnad från Jessica så har Lisa, Annelie och Eva andra upplevelser av studie- och yrkesvägledning. Lisa uttrycker att hon känner sig mest nöjd med att de har kunnat hjälpa henne med den informationen hon behövt. Hon säger också att hon känner att hon kunnat ta upp de saker hon velat och att studie- och yrkesvägledarna har lyssnat på henne. Annelie upplevde stämningen hos studie- och yrkesvägledaren på högstadiet som ”lugn”, samt att det var skönt att få komma och prata av sig. Hon kände liksom Lisa att vägledaren lyssnade och att hon kunde säga vad hon ville. Annelie beskriver den studie- och yrkesvägledare som hon hade på grundskolan som en ”härlig person” och att hon tror att personligheten hos vägledaren är viktig för att man ska vilja gå och prata med denne. Samtidigt uttrycker hon även att kunskapen hos vägledaren är otroligt viktig d.v.s. att de vet vad dem pratar om. Eva tycker också att stämningen var bra då hon besökte studie- och yrkesvägledaren på högstadiet. Hon tyckte att det kändes skönt att prata med någon som var expert inom sitt område. Till skillnad från Annelie så uttrycker sig Eva om vägledaren på gymnasiet och att hon upplever att det är svårt att hålla koll på denne samt att hon upplever att det är svårt för studie- och yrkesvägledaren att ha koll på eleverna. Eva tror som Annelie att vägledarens personlighet och kunskap spelar en stor roll då det gäller vad hon tycker om denne.

5.1.4 Anledning och innehåll

Under rubriken ”första mötet med studie- och yrkesvägledare” (se sid. 16) har vi redan tagit upp en del av elevernas anledning samt innehåll vid mötet med vägledare. Här fortsätter vi därför att redovisa elevernas övriga erfarenheter av vad samtalen med vägledare handlat om samt anledningen till att de besökt studie- och yrkesvägledare.

Lovisas samtal med vägledare under gymnasietiden har handlat om tiden efter gymnasiet. Hon tycker att dessa möten varit givande då hon har fått saker och ting tydligare förklarade än t.ex. den information som hon har kunnat kolla upp på internet. En del av de senare besöken har berott på att Lovisa själv upptäckt att hon haft kurser i sin studieplan som hon inte skulle läsa. Vid sådana möten har det inte varit någon direkt vägledning utan mer korrigering. Lovisa anser att problemen är rätt akuta när hon väl går till en vägledare.

> ”Jag går ju aldrig dit med två problem, för då innebär det ju att det ena problemet är äldre”.- Lovisa

Sara har träffat vägledaren ganska mycket under det senaste året eftersom hon velat läsa ytterligare en kurs. Hon beskriver att detta blev en ganska lång process där det ibland lät som att det skulle gå medan ibland inte. Hon upplevde att ingen visste någonting och att det var många inblandade vilket hon tyckte gjorde det hela ännu mer krångligt.

> ”Jag blev ganska upprörd, för det kändes som att jag aldrig fick någon hjälp”.
> - Sara

Sara uttrycker att hon istället fått mycket hjälp av klassföreståndaren. John träffade en vägledare i årskurs ett på gymnasiet, detta då han skulle välja inriktning på programmet. Vägledaren kom då ut och gav information i helklass. John upplever att de fått lite information både inför vad som händer efter gymnasieskolan, d.v.s. om universitet och högskolor men också om vad vägledaren egentligen kan erbjuda för hjälp. Han tycker liksom Sara att klassföreståndaren istället varit till stor hjälp vid vägledning och han upplever att han generellt har liten koll på studie- och yrkesvägledaren på gymnasiet.

> ”Jag hade ingen aning om att vi hade bytt. Under tvåan och trean har vi tydligen bytt syv”. - John

Jessicas upplevelser av vägledning är att hon mest suttit och väntat medan vägledare sökt information. Hon tycker heller aldrig att hon fått några säkra svar utan mest gissningar då hon kommit med frågor som hon själv upplevt som tydliga.

Eva berättar att mötena med en vägledare på gymnasiet mest rört kortare frågor eller administrativa problem som t.ex. att hon var registrerad på för många individuella val. Lisa berättar att de mötena hon haft med studie- och yrkesvägledarna liksom Eva ofta handlat om att få svar på faktafrågor. Lisa är dock den ende av informanterna som också har erfarenheter av att vägledaren har motiverat henne. Detta både i högstadiet då hon berättar att hon var orolig över att hennes betyg inte skulle räcka till. Vägledaren lugnade då samt peppade henne att höja sina betyg. På gymnasiet menar Lisa också att hon blivit motiverad då vägledaren beskrivit andra elever som tagit samma väg som hon själv har tänkt göra efter gymnasiet och att det gått bra för dem.

5.1.5 För- och nackdelar

Enligt en av informanterna är det sämsta med vägledning när man inte förstår vad vägledaren menar, d.v.s. när man inte blir hjälpt av deras svar. Det bästa enligt denne är när de förstår och när de engagerar sig för att hjälpa.

Det mest positiva med vägledning som Petra upplevt är att det har gått så snabbt och varit så enkelt. Hon är glatt inställd till vägledare eftersom hon fått ett bra bemötande och upplever att vägledaren varit mycket kunnig.

”han vet ju verkligen vad han pratar om och han hjälper en på bästa sätt”. - Petra

Vägledarens tillgänglighet under gymnasiet har varit det mest fördelaktiga med vägledningen enligt Simon. Det mest negativa tycker han är placeringen av vägledarna, han uttrycker att de skulle haft ett mer centralt läge. Det han också upplevt varit bra är att vägledaren kommit ut och informerat om mer generella frågor som många av eleverna kan undra över.

> ”man är i en ganska utsatt sits, då man är tvivlande när man söker vägledning, så man vill som ha ett konkret svar men ändå objektivt.” - Simon

Två av informanterna pekar på att det privata mötet med vägledaren har varit det mest positiva, samt möjligheten till att detta kan ske. Dock skiljer sig erfarenheterna av när detta varit möjligt och på så sätt också när det upplevts som positivt. En av dem tycker att det är bättre på gymnasiet då vägledarna upplevts mer tillgängliga medan den andra informanten upplever att vägledaren istället var mer synliga på grundskolan. Den sistnämnde informanten känner sig ha dålig koll på vägledaren på gymnasiet och tycker i och med det att det är lättare att fråga en lärare.

Lovisa anser att de mest positiva upplevelserna hon har av vägledare är att de är uppdaterade på vad som händer, främst i och med den nya gymnasieskolan. De nackdelar som hon tänker finns med vägledare är att de är personer som man litar på utan att tänka efter. Hon upplever att hennes vägledare under högstadiet inte förtjänade det förtroendet.

Att vägledningen för Sara inneburit mycket strul och komplikationer under det senaste året har varit det mest negativa för henne samt att hon upplevt att vägledarna varit stressade. I årskurs ett hade hon många idéer på vad hon ville bli, under vägledningen så fick hon flera tips på olika yrken som låg inom hennes intresseområde, vilket hon tycker har varit den största fördelen med vägledning. Dock så uttrycker hon ändå:

> ”Hon vi har haft nu har verkat så tankspridd. Man får ju inte ett jätte bra intryck. För hon måste alltid ringa folk. Både hon och den jag hade i nian, när man har frågat något har de sagt; ja men jag ska googla det. Ja men då känns det som att… Ja men vissa saker hade jag bara kunnat kolla upp själv”. - Sara.

Det bästa med vägledningen enligt Jessica är att hon i alla fall fått något typ av svar, d.v.s. att de inte har struntat i henne helt och hållet. Det sämsta är att hon inte fått några säkra svar samt att hon upplever att hon inte har något förtroende för vägledaren.

> ”Man känner sig som att man är lite besvärlig när man kommer dit, man känner sig lite i vägen”. – Jessica

Jessica upplever också att vägledarna är svåra att få tag på, att hjälpen är långt borta och att det tar lång tid.

Att Lisa har fått svar på de frågor som hon kommit med, d.v.s. att hon fått den informationen hon velat ha är det mest positiva hon ser med vägledning. Till skillnad från många av de andra informanterna så har hon inga negativa upplevelser av den vägledning som hon fått.

Annelie tycker liksom många andra att det bästa med vägledning är möjligheten att prata med någon som kan svara på de frågor hon haft. Det hon upplever som negativt hos studie- och yrkesvägledaren på gymnasiet är den korta tiden och hon uttrycker sig såhär:

> ”man sitter inte ens där, man står upp”. - Annelie

5.1.6 Orsaker/påverkan på arbetssätt

Några av informanterna berättar att de tror att arbetslaget har en påverkan på vägledarens arbetsätt. Sandra menar att kommunikationen mellan de anställda inom skolan påverkar arbetets kvalitet. Hon berättar att hon en gång blev registrerad i fel namn på en kurs och att hon då fick försöka prata med lärare och vägledare för att lösa detta. En bättre kommunikation mellan de anställda menar hon hade kunnat förhindra att sådant skulle ske. Även Simon tycker att kommunikationen och samarbetet mellan de anställda på skolan bör bli bättre dock på ett litet annat sätt än Sandra. Detta då Simon anser att det är hela skolans uppgift att se till att eleverna vet var studie- och yrkesvägledarna finns och vad de kan hjälpa till med.

> ”På en skola kan man se att de sitter där borta. Ja men varför sitter de där borta? De skulle ha fått en mycket mer central roll”. - Simon

Simon menar också att då mängden utbildningar ökar så blir också osäkerheten bland eleverna större. Han tror för övrigt att vägledare blir väldigt styrda i sitt arbete av vad som händer ute i samhället. Vilket han menar att de måste ha koll på. John uttalar sig också om personalen på skolan och han tror att strul i arbetslagen kan påverka och försvåra vägledarens arbete. Sara tror istället att rektorn kan komma att påverka vägledningen och vägledarnas arbete, detta med bestämmelser om vad de får och inte får göra.

Petra tror att när vägledarna ansvarar över olika program, som de gör på hennes gymnasieskola, så bidrar det till att de fördjupar sina kunskaper.

> ”Han kan ju typ allt, frågar man någonting så har han alltid ett svar och skulle han nu inte veta så kollar han upp det ässå får man typ svar dagen efter eller någon sådant”. - Petra

Lovisa anser att deras vägledare är den mest eftertraktade på skolan och därför kan han vara rätt upptagen, man måste boka in tider. När man behöver hjälp av en vägledare så är de ofta med rätt akuta problem, det är ganska stressande. Lovisa menar på att det finns personal men att de har helt olika grader av kompetens. De studie- och yrkesvägledare som är populära är också ofta upptagna.

5.2 Önskad studie- och yrkesvägledning

Elevernas önskade bild av studie- och yrkesvägledning.

5.2.1 Första mötet med studie- och yrkesvägledare

Flertalet av eleverna är missnöjda med sitt första möte med studie- och yrkesvägledare som för samtliga elever ägde rum under högstadietiden. För några av dem beror detta på studie- och yrkesvägledarna själva, som enligt eleverna inte varit särskilt förberedda inför mötet med dem. Axel säger att detta märktes bland annat på att vägledaren inte kunde sätta upp tekniken som krävdes för presentationen. Många av eleverna uppger också att studie- och yrkesvägledaren inte upplevdes kunnig. Petra säger att hon inte känner att hon fick nog med information runt den nya gymnasieskolan på grund av att vägledaren inte visste så mycket om den. Sandra hade önskat att vägledaren i högstadiet varit mer engagerad i eleverna. Hon hade gärna sett att han faktiskt tagit reda på hur deras framtidsdrömmar såg ut. Hon upplever att han bara kom och berättade det han skulle och sedan gick han ut. Om Sandra fått bättre vägledning i årskurs nio tror hon att hon skulle ha valt annorlunda.

> ”Jag skulle ha valt barn- och fritid från början och inte gått naturvetenskap ett halvår först. Ett år är egentligen bortkastat.” – Sandra

De elever som har fått vägledning redan i årskurs åtta är nöjda med tidpunkten. De som och andra sidan fått vänta till årskurs nio eller till och med slutet av årskurs nio hade önskat att de fått träffa en vägledare tidigare. Sara anser att första mötet med vägledare skulle ha kunnat komma tidigare, nu låg det för nära gymnasievalet. Det borde ha fått vägledning redan i början av årskurs nio, inte i slutet. Helst borde de börjat informera redan i årskurs åtta. Under årskurs nio har man redan så mycket att tänka på, tycker Sara. Jessica håller med, mycket på grund av att hon har sett att många klasskompisar inte har haft någon aning alls om vad de vill göra, var de vill bo och vad de ska göra senare. Jasmine kände sig väldigt stressad i slutet av årskurs nio, då hon ansåg att hjälpen kom för sent. Två utav eleverna uppger att det har svårt att minnas sitt första möte med en studie- och yrkesvägledare. Båda anser dock att det skulle vara en fördel att få börja vägledningen tidigare och att gradvis få lära känna vägledaren. Petra ser en risk med att vägledarna ska komma ut till eleverna tidigt under högstadietiden men tror ändå att det skulle innebära något positivt.

> ”Ju tidigare de kommer så börjar man ju tänka på det tidigare men risken med det är att man börjar oroa sig redan då, men alltså det tror jag kan vara bra ändå”.– Petra

Något som skiljde sig i elevernas åsikter var angående frågan när vägledningen är som viktigast. Axel anser att det krävs fler vägledare på högstadiet, då det är under denna tid som vägledning verkligen krävs. På gymnasiet krävs vägledning inte i lika stor utsträckning, då Axel anser att nästan all vägledning är klar. Tre andra elever håller också med och säger att de tycker att vägledningen i årskurs nio är viktig, bland annat eftersom man måste få en chans att hitta rätt program. Alla tycker dock inte att de fått någon hjälp med detta. Simon och Lovisa å

andra sidan tänker precis tvärt om och anser valet till universitet som det valet som kräver absolut mest vägledning. De tycker att det i jämförelse är ganska lätt att ta sig in på ett gymnasium och känner därför inte lika starkt behov av vägledning i ett tidigt skede av livet som de har gjort på senare tid.

Flera av eleverna upplevde vägledningen under högstadietiden som stressad och omständlig. En utav anledningarna är att några elever inte hade studie- och yrkesvägledare som var stationerade på deras skola. Axel säger att de fick chansen att tala med vägledaren enskilt men det var svårt att få tag på honom. Han tycker att det är viktigt att det finns stationerade vägledare på skolorna och att man vet vem som är ens vägledare, var de finns och vad de kan hjälpa med. Simon säger att det under högstadietiden kändes besvärligt att ta kontakt med vägledaren eftersom denne inte befann sig på skolan, utan 10 mil bort.

5.2.2 Längd och antal möten

De allra flesta eleverna är nöjda med antalet möten de haft med en studie- och yrkesvägledare och längden på dem. De anser inte heller att de behöver vara särskilt långa. De flesta anger att det räcker med 15 – 30 minuter. Bara de känner att de hinner få ut vad de önskar av samtalet och att de inte känner sig stressade av vägledaren. Lisa berättar att hon då hon inte har haft svårt för att ta kontakt med studie- och yrkesvägledaren har fått de antal samtal som hon velat. Längden på samtalen tycker Lisa också har varit tillfredställande utifrån de behov som hon har haft men hon säger ändå att det skulle vara en fördel med några längre samtal för att grundligt gå igenom allt hon funderat på.

Några av eleverna anser dock att de fått för lite tid med vägledare. John hade önskat att han träffat en vägledare fler gånger under gymnasietiden. Mycket information har han fått leta reda på själv. Främst vad gäller universitet och universitetsstudier. Han anser att han haft tur och haft bra andra kontakter som han fått information ifrån. John tror att situationen ser ännu värre ut för de som saknar dessa privata kontakter. Sara tycker att det har varit dåligt med tid, vägledare har varit upptagna, eller så är de inte på plats.

> ”På högstadiet var det som 8:15 - 8:30 har du tid, sedan kommer nästa”. - Sara

Eva uttrycker att de samtalen hon haft med studie- och yrkesvägledaren på gymnasiet inte kan bli så mycket kortare än vad de varit och hon upplever det som att ärendet man kommer med bara ska bli gjort så fort som möjligt. På grundskolan däremot tyckte hon att studie- och yrkesvägledaren gav mer tid och att det var ett lugnare klimat. Jessica har inte försökt ta kontakt med vägledare särskilt mycket eftersom hon inte känner sig ha förtroende för deras arbete. Hon upplever sig inte ha behövt särskilt mycket vägledning heller. När hon har varit på möten med vägledare har hon ibland upplevt dem för långa.

> ”Ibland tycker jag att de har varit för långa för man känner att, ja men du vet ju inte vad du snackar om. Kan jag bara få gå härifrån ungefär”. – Jessica

Sandra tycker att vägledarna borde boka in uppföljningsmöten bara någon dag efter så att eleverna inte glömmer bort vad de har att säga. Lovisa tycker också att uppföljningssamtal hade varit en bra idé för att kolla att allt stämmer. Sandra tycker att vägledarna då och då ska ta kontakt med eleverna för att kolla av hur läget känns och prata om studier. De bör kontrollera om det känns som man valt rätt eller hur man ligger till inför val.

5.2.3 Tillgänglighet

Ungefär hälften av alla elever anser sig ha haft mer eller mindre tillgång till studie- och yrkesvägledare när de känner att de har behövt en. Några utav eleverna anser sig ha god överblick över var man kan hitta studie- och yrkesvägledaren och vad denne arbetar med. Detta har dock oftast infallit under gymnasietiden. Axel anser att på gymnasiet har man lärt sig när man kan gå till en vägledare och vad de kan hjälpa en med. Petra och Axel anser att vägledarna har varit duktiga på att presentera sig själva och sitt arbete. Petra berättar också att under första dagen på gymnasiet så visade elever från årskurs två och tre runt på skolan och visade var olika anställda höll till och var olika salar var. De första veckorna kom också rektor och vägledare ut i klassen och hälsade på och presenterade sig. Hon har därför alltid haft god inblick i vägledarnas arbete. Lisa berättar att de gånger hon varit i behov av studie- och yrkesvägledning har varit vid individuellt val, vid tankar kring framtiden och då det har varit något i programmet som inte fungerat såsom en kurs som hon inte varit registrerad på. Lisa känner att hon vid dessa tidpunkter haft möjlighet att få vägledning och hon utrycker att studie- och yrkesvägledaren är väldigt tillgänglig på skolan. Lovisa anser sig också ha haft tillgång till vägledare de flesta gånger, ibland kan det dock vara svårt att pricka in tider. Lovisa säger att hon får ringa och skicka mejl och lägga ner mycket tid på sådant.

> ”Han har tre, eller är det fyra klasser som han har. Det är ju ofantligt mycket folk som han ska ha själv. Att han ska ha tid med alla, det blir ju svårt.” - Lovisa

Annelie tycker att vägledaren på gymnasiet inte alltid är tillgänglig då det händer att denne är borta när man vill ha svar på någon fråga. Därför svarar hon att det kan ta ett tag innan man får den vägledning man är i behov av. Eva uttrycker att hon på gymnasiet ofta upplevt att hon inte haft tillgång till studie- och yrkesvägledning då hon behövt det, eller i alla fall inte direkt. Hon berättar att vägledaren ofta inte är där och att man får försöka igen senare. Sara har inte haft tillgång till en vägledare när hon har känt att hon behövt en. Mejlkontakten har också gått väldigt långsamt. Sara anser att svar bör komma under dagen. Inte att det ska dröja en vecka. Ibland tar det mycket av elevernas tid att springa efter och före vägledarna. Under gymnasietiden upplever John att det har funnits vägledare men de har inte riktigt funnits där för eleverna.

> ”Man har väl alltid känt att tillgången har väl egentligen funnits där. Alltså man har väl vetat att de ska vara där. Men man har som inte fått.. det har varit svårt att ta sig dit.” - John

John tycker att det inte ska vara eleverna som alltid ska behöva ta den första kontakten, alla elever klarar inte av det och vill inte det. Jessica upplever att hon både haft och inte haft tillgång till vägledning när hon känner att hon behöv det. De finns där men det är svårt att få tag i dem. Jessica tycker att vägledarna gör mycket annat

5.2.4 Förväntningar

En del av eleverna uppger att de var nöjda med den vägledningen som de fick under högstadietiden, andra att de är nöjda under gymnasietiden, en del är inte nöjda alls medan andra säger att vägledningen helt motsvarat deras förväntningar. Eva säger att när hon hade det så pass bra på grundskolan så motsvarades inte hennes förväntningar av vägledare på gymnasiet. Eva säger att hon inte direkt hade några förväntningar innan hon träffat en vägledare men att när hon sedan hade träffat studie- och yrkesvägledaren på gymnasieskolan så hade hon något att jämföra med och då saknade hon det som hon hade på grundskolan. Annelie upplever också att hon ”tappade något” när det gäller just vägledningen vid bytet från grundskolan till gymnasiet, detta tror hon också har att göra med att det är en större skola med fler elever.

Andra säger att de aldrig riktigt haft några förväntningar på studie- och yrkesvägledning då de upplever att de inte haft någon koll på vad det egentligen är.

> ”Jag har väl haft ganska låga förväntningar, för alltså han i nian han tycker jag inte var så duktig, för jag blev mer förvirrad. Och nu när det har blivit ganska mycket tjafs så är det som… jag förväntar mig väl inte att få 100 procent klart för mig typ med hur saker och ting ligger till”. ”- Sara

Sandra är en utav de elever som är besvikna på vägledningen under högstadiet och anser att den fungerar bättre på gymnasiet. Hon är väldigt nöjd med sin vägledning på gymnasiet och den har varit av högre kvalité än vad hon hade förväntat sig.

> ”Sen när man kom hit och man frågade något och man verkligen fick svar på frågan. Man blev ju jätte förvånad. Man bara, jaha! Är det så här det ska gå till?”. – Sandra

En del anser att hela vägledningen har fungerat som de önskat. Lisa beskriver att studie- och yrkesvägledningen som hon fått har varit över hennes förväntningar. Detta speciellt nu under gymnasiet då hon haft specifika mål med framtiden. Hon menar att hon fått mycket mer hjälp och information kring just den drömmen än vad hon trott att hon skulle få. Hon upplever också att hon genom denna information och vägledning blivit ännu mer positiv till att drömmen kan bli verklighet.

5.2.5 Det viktigaste

De flesta eleverna nämner några speciella saker som de viktigaste i studie- och yrkesvägledarnas arbete. Det mest fördelaktiga och viktigaste som en studie- och yrkesvägledare gör i sitt arbete är enligt intervjupersonerna främst den information som de kan ge. D.v.s. att de kan svara på elevernas frågor samt att de ger korrekt information. På en andra plats kommer vägledarens personlighet. Det är enligt informanternas åsikter viktigt att vägledaren är trevlig, social och glad. Några av intervjupersonerna svarar att de tycker att det är viktigt att vägledarna blir mer synliga på skolorna samt att man ska kunna prata med denne även ute i korridoren.

Axel och Petra tycker att det är skönt när man har koll på när vägledaren är tillgänglig. På gymnasieskolan skriver en del vägledare upp på en tavla utanför var de är, vad de gör och när de är tillbaka. Jasmine anser också att det är också viktigt att de är duktiga på att svara på mejl och finns till hands på så vis.

Några av eleverna pekar också på vikten av att hålla god elevkontakt. Det viktigaste en vägledare gör i sitt arbete är enligt John att hjälpa eleverna. Sedan är elevkontakten väldigt viktig. Så att det verkligen blir ett samtal. Kontakten krävs för att man ska kunna hjälpa. Sara tycker att det viktigaste en vägledare gör i sitt arbete är att ta bort oro hos eleverna så att de känner sig säkrare. Det är enligt Peter viktigt att man har samma vägledare vid alla vägledningstillfällen så att man lär känna denne och känner sig trygg. Det viktigaste som Lisa tycker att en studie- och yrkesvägledare gör i sitt arbete är att inte stressa och att locka fram intressen det vill säga att öka självmedvetenheten.

Flera utav eleverna säger att de tycker att information är viktigt. Om vägledaren inte kan svara så kan den härleda till var man kan kolla upp det eller så kan denne kolla upp det själv och återkomma med svar. Studie- och yrkesvägledarna ska hjälpa med att ordna med kurser och så, så att eleverna kan läsa det som är bäst för dem och det som de behöver. Bland det viktigaste som en studie- och yrkesvägledare gör i sitt arbete är att ”ha koll” både inom informationsdelen men också på eleverna så att man känner att en personlig kontakt skapas.

5.2.6 Förändringar

Många av eleverna hade önskat att vägledarna befann sig mer centralt på skolan. De tycker också att vägledare ska bli bättre på att upplysa samtliga inom skolan om vad de kan hjälpa dem med. Eleverna anser att det är viktigt att man vet vem det är som är vägledare och var hen sitter. Eva beskriver sin önskade bild av studie- och yrkesvägledning som att dem ska synas mer. Hon nämner sin studie- och yrkesvägledare som hon hade på grundskolan som ett bra exempel på hur studie- och yrkesvägledaren bör vara. Det vill säga att de oftare är ute i klassrummen så att man vet att de finns och vart de håller hus. Hon menar också att när man träffar studie- och yrkesvägledaren oftare så är det lättare att lära känna varandra.
Några utav eleverna anser att man borde öka kunskapen hos vägledare. De måste veta vad som krävs för deras område. Sara hade önskat att vägledare i allmänhet hade varit kunnigare

så att de ibland kunde svara på rak arm på de frågor hon ställer. Hon säger också att ibland när vägledare har kollat upp saker så har de ändå inte varit säkra utan svarat med ett kanske. Sara tycker också att det hade varit bra om vägledare funnits till hands tidigare på gymnasiet och informerat. I så fall skulle hon ha vetat att hon behövt vissa kurser i rätt tid och hade enkelt kunnat välja det på det individuella valet. Nu kom informationen för sent och det hela blev väldigt krångligt.

Eleverna anser i allmänhet att studie- och yrkesvägledaren bör marknadsföra sig själv lite mer. De tycker att vägledarna kan komma ut i klasserna med jämna mellanrum för att berätta vad de gör och vart de finns, så att de eleverna som kanske har svårt att ta klivet att gå dit och prata med dem får en liten knuff i ryggen. Lisa berättar att hon själv har ”pushat” många av hennes vänner att gå till studie- och yrkesvägledare och pekat på att de får den hjälp som de behöver om de gör det. Hon beskriver att hennes vänner inte har känt tryggheten att gå dit men Lisa berättar att när de väl gjort det så har de varit nöjda. Andra elever hade önskat att vägledaren hade kommit ut i klassen och presenterat sig och välkomnat eleverna. De hade också önskar att vägledaren tagit ett kort samtal med alla sina elever för att kolla av läget och se hur eleverna ligger till och hur de ser på framtiden. Jessica hade önskat att hon fick tydligare svar på sina frågor när hon sökt vägledning. Hon anser att vägledarna inte behöver kunna allt men de behöver kunna svara mer exakt när de väl svarar. Jessica anser att vägledare borde vara mer intresserade av att hjälpa och borde även vara kunnigare. De bör vara mer intresserade av eleverna och peppa dem i deras studieval.

> ”Jag vet inte riktigt om de vill hjälpa egentligen”. – John

På frågan om vad Annelie skulle vilja att samtalen handlade om så blir det tyst och sedan så säger hon osäkert, men ändå som att det är en självklarhet och som att det inte fanns några andra alternativ: ”men alltså typ information…”. Hon säger att samtalen med vägledaren på gymnasiet blir mest frågor som man har och att man själv får söka upp vägledaren för att få svar, hon tycker istället att vägledaren bör vara mer synlig och komma ut oftare i klasserna för att informera om olika saker. När Eva ska svara på vad hon vill att samtalen ska handla om så funderar hon ett tag och säger sedan: ”alltså är det…skulle man kunna få information om högskolan och sånt också?” Hon hade ingen aning om att det är något som studie- och yrkesvägledaren kan hjälpa till med. Hon upplever att målet nu på gymnasiet bara är att man ska klara av det och att det inte läggs någon fokus på vad som händer sen i framtiden. Eleverna anser att studie- och yrkesvägledare borde bli bättre på att tala om vad de kan hjälpa eleverna med.

5.2.7 Den perfekta studie- och yrkesvägledaren

Några personlighetsdrag nämns hos de flesta eleverna när man frågar dem hur den perfekta studie- och yrkesvägledaren är. Dessa är att vägledaren är trevlig, hjälpsam, engagerad, glad, tillgänglig och välinformerad. Simon beskriver den perfekta studie- och yrkesvägledaren som;

> ”Tillgänglig, bra bemötande, kunnig, allt som står i skolböckerna men som man inte kan vara som människa. *skrattar*. Nej men ja, tillmötesgående framförallt och kunna sätta sig in i elevernas situationer.” – Simon

Enligt Axel är den perfekta vägledaren någon som går att prata med även utanför dennes rum. Axel tycker att det är viktigt att vägledare presenterar sig själva och sina kompetenser. Den perfekta studie- och yrkesvägledaren är enligt Sara och Annelie någon som bryr sig, som man kan skapa en lite personligare kontakt med och som välkomnar en. Så att man vågar fråga om det är någonting. Någon som syns lite på skolan och som man vet vem det är. Elevkontakten är viktig. De borde också ha mer tid så att man inte alltid behöver boka möten. Annelie säger också att vägledaren bör vara ”go och glad”, en person som vet mycket och kan mycket, men även att vägledaren kommer ut i klasserna och gör sig själv synlig så att de elever som kanske inte vill gå dit får information ändå. Hon menar att om vägledaren går in i klasserna oftare och visar en bra personlighet, det vill säga att hon är öppen och trevlig så bidrar det till att eleverna vill besöka denne.

> ”Det känns ju lite dumt om det bara sitter folk och så vet ingen vad de gör, man kanske kan få mycket mer hjälp än vad man tror. Det är väldigt mycket kunskap som är i onödan om man ändå inte kan utnyttja det”. – Sara

Simon anser att elever som är osäkra behöver goda råd men de får inte bli styrda heller. Man måste kunna anpassa sig efter olika människor och möta deras olika behov. Personligheterna måste passa in. Simon säger att vi människor vill bli bemötta på olika vis. Detta krävs föra att vi ska kunna ta till oss information. John tycker att den perfekta studie- och yrkesvägledaren är någon som tar kontakt, är vänlig, förtroendeingivande och öppen. De ska vara villiga att hjälpa och kunna göra det lilla extra för att hjälpa en elev.

> ”Om en elev kommer och vill ha hjälp med att söka vidare eller någonting då kanske de inte säger precis vad boken vill att de ska säga, utan de kanske ser till elevens individuella frågor mer”. – John

Några elever menar att om studie- och yrkesvägledaren är glad och positiv så smittar det även av sig på eleven. En person som är ”härlig”,”framåt” och utstrålar och att ”man har en framtid”. Något som också är viktigt är att vägledaren visar sitt intresse för eleven och anstränger sig i sitt arbete samt att vägledaren visar vem hon är och vart hon finns.

Många elever nämner att den perfekta studie- och yrkesvägledaren är någon som tar sig tid. Eleverna ska kunna fråga en fråga i förbifarten och vägledaren ska ta sig tid att svara, eller också säger denne en tid när man kan komma förbi om de inte kan svara på rak arm. De ska visa att de finns och att de är beredda att hjälpa till med allt de bara kan. Sandra nämner också att hon tycker att vägledaren ska kunna sätta sig en stund och bara prata allmänt. Det behöver inte alltid vara stelt och formellt. Lovisa skulle beskriva den perfekta studie- och yrkesvägledaren som någon som är specialiserad inom sitt aktuella område. Välinformerad

och kan det denne gör. Vill man något så ska de försöka hjälpa och fixa saker och ting tillsammans med eleven.

> ”Jag har ju tyckt att olika syon är ju så olika! Vissa är jätte bra och vissa är jätte dåliga. Vad det kan bero på är ju en fråga.” – Lovisa

Lovisa, Sara och Jessica är några av de elever som upplever stor skillnad på olika vägledare. Vissa är sämre och vissa är bättre. De måste vara engagerade i eleverna och visa motivation. Sara säger själv att hon har haft otur med vägledare. Jessica uppger att hon själv har väldigt negativa erfarenheter av vägledare. Andra elever tycker att vägeldningen fungerat riktigt bra. Två utav eleverna som deltog i intervjun svarade direkt med deras egna vägledares namn på frågan hur de skulle beskriva den perfekta studie- och yrkesvägledaren.

6. Analys

I detta avsnitt analyserar vi vårt resultat i förhållande till relevant litteratur och tidigare forskning inom området. Vi går också tillbaka och hänvisar till vår teoretiska utgångspunkt för arbetet.

6.1 Erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning

Många av eleverna i vår undersökning visade sig se stora skillnader på olika vägledare. Vissa ansågs sämre och vissa bättre på sitt jobb. Detta på grund av att de i olika grader ansågs engagerade och motiverade till att hjälpa eleverna. T.ex. så uttrycker en utav eleverna att hon har haft otur med vägledare, en annan uppger att hon har väldigt negativa erfarenheter av vägledare. Medan andra elever tycker att vägeldningen fungerat riktigt bra. Skillnaderna var också stora då det gällde vad eleverna ansåg om vägledningen på grundskolan respektive gymnasiet. En sak som bör understrykas är att eleverna i undersökningen härstammar från olika skolor och kommuner. I en undersökning som Lidström (2009) gjort visade det sig att vägledningens kvalitet skiljer sig från kommun till kommun och att man i samband med detta ser en stark koppling till vilken grad unga lyckas etablera sig på arbetsmarknaden. R. Vance Peavy (1998) pekar bland annat på några punkter som samtliga vägledare bör involvera i sitt arbete för att det ska fungera bra. Vägledare bör lyssna på eleverna och se saker och ting från deras perspektiv, de bör kartlägga var eleverna befinner sig och de bör alltid visa tålamod och ödmjukhet. Detta är också något som har skiljt sig markant i vår undersökning. En del elever anser att vägledarna följer detta och de är mycket nöja med den vägledning som de fått. Andra elever anser att studie- och yrkesvägledarna är stressade och att de inte tar sig tid till att lyssna på dem. Peavys råd till vägledare som den ”gurun” han är på området verkar ändå inte tas på allvar bland samtliga vägledare eftersom vår undersökning visar på att vägledare arbetar så olika.

Lidström (2009) lyfter de utvärderingar gällande studie- och yrkesvägledningen i grund- och gymnasieskolan som skolverket genomförde år 2005. Dessa visade på att det finns de elever som inte fått kunskaperna och erfarenheterna som krävs för att göra väl underbyggda val inom utbildning och arbete. De flesta eleverna i vår undersökning ansåg att de fick för lite eller för bristfällig vägledning under grundskoletiden. De som själva anser att valet till gymnasiet gick smärtfritt visar sig i vissa fall kunna se att deras vänner istället skulle ha behövt ytterligare vägledning. I en av de intervjuer som vi gjort så uppgav informanten att hon blev mer förvirrad efter mötet med studie- och yrkesvägledaren på högstadiet. Vägledaren hade enligt henne själv inte alls tagit hänsyn till hennes intressen och framtidsdrömmar. Denne hade istället gått igenom hennes betyg och gett förslag på program inom gymnasiet utifrån dem. Undersökningen visar på att flera elever upplevt detta. I många fall menar hennes informanter att vägledaren utgått ifrån deras betyg och motivation till att studera när de skulle välja program.

Tre av de elever som vi intervjuade uppgav att samtalet med studie- och yrkesvägledare i årskurs nio var obligatoriskt. De övriga hade själva sökt upp vägledaren. De flesta av eleverna

har sedan första mötet även varit i kontakt med en vägledare fler gånger. Oftast visar det sig utifrån intervjuresultat att de samtalen till stor del bestått av information. I Lidströms (2009) undersökning visade det sig att samtalen med studie- och yrkesvägledare ofta ägde rum då det var obligatoriskt som exempelvis vid gymnasievalet. Tillfällena för studie- och yrkesvägledning i (a.a.) och vår undersökning överensstämmer. Det verkar däremot inte till största del bero på att vägledningen varit obligatorisk för eleverna i vår undersökning. Han skriver också att många elever har mött en studie- och yrkesvägledare i grundskolan men att några har svårt att minnas mötet. Inte lika många av intervjupersonerna hade varit i kontakt med en studie- och yrkesvägledare under gymnasietiden som under grundskoletiden. Detta är något som även visas i vår undersökning. Majoriteten av de eleverna som vi intervjuat har varit i kontakt med studie- och yrkesvägledare under grundskoletiden dock så har vissa av dem inte träffat någon vägledare under gymnasietiden. De som har varit i kontakt med vägledare under gymnasietiden har dock haft relativt många möten. Två utav eleverna i vår undersökning uppger att det har svårt att minnas sitt första möte med en studie- och yrkesvägledare.

De flesta av våra informanter nämner några speciella faktorer som de viktigaste i studie- och yrkesvägledarnas arbete. Först och främst ska de hjälpa eleverna, finnas till hands och hålla dem informerade. Just det här med informationsgivandet utpekas som en väldigt viktig punkt i vägledarnas arbete. Eleverna tycker också att studie- och yrkesvägledarna ska hjälpa till med att ordna med kurser och så vidare, så att eleverna kan läsa det som är bäst för dem och det som de behöver. De anser också att en studie- och yrkesvägledare ska ”ha koll”, både inom informationsdelen men också på eleverna så att man känner att en personlig kontakt skapas. En elev säger att hon tycker att det viktigaste en studie- och yrkesvägledare gör är att denne kan sin sak samt att hen försöker skapa en personlig kontakt med eleverna.. Lidström (2009) sammanfattar det informanterna i hennes undersökning sagt med att det är viktigt med korrekt information och att de olika medverkande aktörerna vid studie- och yrkesvägledning ger likvärdig information. I båda undersökningarna uppger eleverna att relevant information är väldigt viktigt. De lyfter återigen även punkten med att vägledningen kan se olika ut, beroende på vägledaren. Vilket informanterna också tycker att skolan bör arbeta med, d.v.s. för att minska skillnaderna på kvaliteten. Peavy (1998) utrycker att vägledaren personlighet är lika viktig som dennes arbetssätt och vilken modell denne använder för det professionella samtalet. Han menar på att människor är så olika att vägledaren måste kunna anpassa sitt arbetssätt och använda sig av olika modeller beroende på individen denne samtalar med. Peavy säger dock att vägledningsmodeller är ganska lika varandra men att det ändå är viktigt att vägledaren är medveten om sitt eget arbetssätt. Eleverna i vår undersökning har väldigt olika erfarenheter av vägledning. De menar på att vägledare är väldigt olika. Detta i sin tur visar på att det kan vara så att vägledare inte alltid följer samma modeller och metoder för vägledning. Det kan också visa på att vissa vägledare kanske inte följer någon alls.

6.2 Önskad studie- och yrkesvägledning

I en internationell undersökning som OECD, Världsbanken och EU – kommissionen genomfört visar på att studie- och yrkesvägledarna inom skolväsendet ofta är för få för att kunna tillgodose alla elevers behov (OECD/Skolverket, 2007). Några av eleverna i vår undersökning säger att de tycker att det borde anställas fler studie- och yrkesvägledare på skolorna. De allra flesta pekar på att det inte alltid finns tid för samtal med vägledare när eleverna känner att de behöver det. Detta verkar bero på flera olika saker. Bland annat på att studie- och yrkesvägledarna har mycket annat i sitt arbete, att de är väldigt populära bland eleverna eller att de enligt eleverna inte verkar vara motiverade för att hjälpa dem. Några elever tycker att vägledaren på gymnasiet inte alltid är tillgänglig då det händer att denne är borta när man vill ha svar på någon fråga. Därför svarar de att det kan ta ett tag innan man får den vägledning man behöver. Ibland tar det mycket av elevernas tid att springa efter och före vägledarna. En elev säger att de samtalen hon haft med studie- och yrkesvägledaren på gymnasiet inte kan bli så mycket kortare än vad de varit och hon upplever det som att ärendet man kommer med bara ska bli avklarat så fort som möjligt.

I *Utvägrapporten* visade det sig att elever på gymnasieskolan var relativt nöjda med vägledningen, att vägledaren var en person som lyssnade och som fungerade som en slags medlare mellan elev och lärare. Eleverna tyckte dock att informationen i grundskolan inte var lika tacksam då den tycktes vara otillräcklig (SÖ, 1987). Vår undersökning har också visat på att de flesta eleverna varit otillfredsställda med den vägledning som de fått under grundskoletiden. Detta berodde på flera olika saker, men de främsta anledningarna som eleverna pekat på var studie- och yrkesvägledarens brist på tid och kunskap. Eleverna i vår undersökning är i större grad nöjdare med vägledningen på gymnasiet, även om några av dem är missnöjda med vägledningen rakt igenom. Precis som i Lovéns (1993) undersökning så skiljde sig åsikterna om studie- och yrkesvägledarverksamheten bland eleverna, då vissa var positivt inställda medan andra inte var det.
Lovéns undersökning visade också på att föräldrarnas roll vid studie- och yrkesval upplevdes viktigast av eleverna, sedan kom vägledarens och sist lärarnas. I vår undersökning nämndes endast föräldrarna som viktiga vid studieval utav en elev, två elever nämnde att de fått mycket stöd från sin klassföreståndare och en elev sa att hon hellre vänder sig till lärare än en vägledare när hon behöver hjälp. Eftersom många elever upplevt studie- och yrkesvägledaren som otillräcklig vid studieval så är det möjligt att fler elever fått hjälp från andra parter. Detta är dock inte något som framkommit av undersökningen i sig.

Några personlighetsdrag nämns hos de flesta eleverna i vår undersökning när vi frågat dem hur den perfekta studie- och yrkesvägledaren skulle kunna vara. Dessa är att vägledaren är trevlig, hjälpsam, engagerad, glad, tillgänglig och välinformerad. En utav eleverna säger att vägledaren ska vara ”allt som står i skolböckerna men som man inte kan vara som människa”. Kraven på vad studie- och yrkesvägledaren ska ha för informativa kunskaper är också höga men ändå väl genomtänka och rättvisa. I Lovéns (1993) undersökning visade det sig att elevernas krav på vägledaren är väldigt höga, vägledaren skulle vara en mångsysslare och kunna/veta väldigt mycket. I en undersökning som han gjort senare så förklarade eleverna

vilka kompetenser de ansåg att en studie- och yrkesvägledare skulle ha. Enligt eleverna så ska vägledaren vara hjälpsam, bry sig om eleverna, informera, vara bra på att förklara och vara en trygg person. Dessutom så skulle denne ha kunskaper om gymnasieskolan men också visa på möjligheten att sedan få arbete, framtidsutsikter samt löner. Eleverna tyckte också att studie och yrkesvägledaren skulle kunna ge råd utan att dessa skulle styra eleverna (Lovén 2000). Schedins (2007) undersökning kring elevers erfarenheter av studie- och yrkesvägledning pekar på liknande resultat. Intervjuerna i denna undersökning visade på att klienterna tyckte att det viktigaste studie- och yrkesvägledarna kunde hjälpa dem med var att stödja dem, hjälpa dem att vidga sina vyer och bidra till självkännedom samt att ge dem information och råd (Schedin 2007). Eleverna från dessa undersökningar och vår undersökning har liknande tankar runt studie- och yrkesvägledare. Vikten ligger lika mycket hos vägledaren som person som dennes kunskaper runt utbildningssystemet och arbetslivet.

I Nilsson och Nyréns (2004) undersökning uppgav eleverna att det skulle vara väldigt svårt att hitta information kring utbildningar och yrken om vägledaren inte fanns på skolan. Vår undersökning visar på att många elever inte tycker sig ha fått så mycket hjälp vad gäller att få information från vägledarna. Några utav eleverna anser att man borde öka kunskapen hos vägledare. Informanterna menar att vägledarna måste veta vad som krävs inom deras område. En elev uppger att om hon har frågor vänder hon sig hellre till lärare eller andra som studerar än en studie- och yrkesvägledare. Hon uttrycker att hon endast slösar sin tid om hon skulle gå till en vägledare. Vår undersökning visar alltså på att de flesta eleverna inte fått så mycket informativ hjälp från studie- och yrkesvägledare, till skillnad från Nilsson och Nyréns (2004) undersökning. Dresch och Lovén (2003) menar på att eleverna inte tycker att informationen som de kan hitta på internet räcker till och skulle vilja få det förtydligat. Många av eleverna i deras undersökning anger därför att de skulle vilja träffa en studie- och yrkesvägledare för att få tydligare och fördjupad information. Peavy (1998) menar på att det är viktigt att vägledaren ger relevant information och samtidigt också avväger hur mycket information samt vilken slags information som eleven har nytta av. Många elever i vår undersökning har funnit informationen som de fått av studie- och yrkesvägledaren som bristfällig. En elev har också uttryckt att hon tyckt att informationen var antingen felaktig eller så underhaltig att hon känt att hon själv hellre hade tagit reda på informationen på egen hand. Vägledarna har i dessa fall inte avvägt vad för slags information som eleverna behövt.

Precis som i vår undersökning så svarade alla av intervjupersonerna i Nilsson och Nyréns (2004) undersökning att vägledaren bör finnas på skolan. Eleverna anser att det bidrar till en bättre personlig kontakt och att det är viktigt att det är möjligt för eleverna att spontant besöka vägledaren för samtal. I vår undersökning framkom det också att eleverna tyckte att studie- och yrkesvägledaren skulle få en mer central placering på skolan och att de borde bli bättre på att presentera och marknadsföra sig själva och sitt arbete.

Eleverna i vår undersökning uppger att de inte tycker att mötena med vägledare behöver vara särskilt långa, bara de hinner få ut vad de önskat av samtalet och att de fått sina frågor besvarade. En elev säger att hon tycker att det är riktigt bra att vägledaren på gymnasiet följer

upp varje år och frågar om man trivs och hur det går för denne. Andra elever som upplever deras vägledare frånvarande hade önskat att studie- och yrkesvägledaren ibland skulle fånga upp dem och höra hur det går för dem. I Schedins (2007) undersökning kom det också fram att om studie- och yrkesvägledaren ger eleverna mer uppmärksamhet skulle detta medföra att de får en positivare syn på studie- och yrkesvägledaren. Eleverna i Dresch och Lovéns (2003) undersökning önskar även dem en dialog med vägledaren som inte är för långrandig, utan mer som en kontroll för att ta reda på att de har förstått rätt.

Gunnel Lindhs (1997) undersökning gällande elevernas erfarenheter kring studie- och yrkesvägledare visar på att valet till gymnasieskolan av dessa elever upplevs som relativt dramatiskt. Det visar sig också att det är av stor vikt för många elever att de har en vägledare som kan förstå dem. Detsamma gäller för vår undersökning. De absolut flesta av eleverna anser att vägledningen är viktig inför gymnasievalet. Vissa av dem anser att vägledningen skulle ha startat tidigare, det är då främst de elever som för första gången mötte en vägledare under sista delen av årskurs nio. De hade önskat att de fått träffa en vägledare redan under årskurs åtta. Vad som ibland skiljer sig i vår undersökning är när eleverna anser att vägledningen är som viktigast. I stora drag tycker de elever som studerar på ett högskoleförberedande program att vägledningen är som viktigast under gymnasietiden och då främst under den senare delen men även löpande gällande meritkurser osv. De elever som studerar på ett yrkesförberedande program anser att vägledningen inför gymnasievalet är det som är av absolut största vikt.

6.3 Studie- och yrkesvägledarnas uppdrag

Utifrån olika internationella utvärderingar har OECD och skolverket skapat definitioner av vägledning. ”Karriärvägledning syftar på tjänster och aktiviteter avsedda att hjälpa människor, i alla åldrar och vid alla tidpunkter i livet, att göra val om utbildning, yrkesutbildning och sysselsättning och att själva styra sin yrkesval...”(OECD/Skolverket 2007). Trots att det finns sådana definitioner av vägledning verkar inte eleverna tycka att de uppfylls. Vår undersökning visar på att de flesta eleverna är missnöjda med delar av den vägledningen som de fått eller i vissa fall inte fått. Enligt skolverket och OECD ska vägledningen finnas vid alla tidpunkter i livet. I skollagen (2010:800) står det också att elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning kan tillgodoses, vilket vår undersökning har visat på att den inte gör. Ungefär hälften av eleverna i vår undersökning uppger att de inte alltid anser att de haft tillgång till en studie- och yrkesvägledare när de har känt att de har behövt det. En del av dem menar också på att vägledaren finns där men att de inte känner sig välkomna eller att tiden inte riktigt räcker till.

Enligt Utbildningsutskottet (2011/12:UbU15) ska studie- och yrkesvägledningen underlätta elevernas studie- och yrkesval och samtidigt minska risken för felval. Utskottet menar att eleverna ska få den informationen och vägledningen de behöver för väl genomtänkta studie- och yrkesval. Studie- och yrkesvägledning ska öka chanserna till att eleverna ska kunna fatta väl underbyggda beslut. I vår undersökning hade en av eleverna gjort ett så kallat ”felval” och

därför bytt gymnasieprogram efter ett år. Eleven anser själv att en bättre vägledning under grundskoletiden hade förhindrat detta felval. Ungefär två tredjedelar av eleverna i vår undersökning uppger att de är missnöjda med den vägledning som de fått under grundskoletiden. De menar på att de inte fått den vägledning som de behövt under denna tid.

Skolverket (2013) skriver att vägledning i vid bemärkelse är hela skolans uppgift och bör ske genom att eleverna får undervisning som rör arbetslivet, praktisk arbetslivserfarenhet, studiebesök, information kring utbildningar samt att eleverna får genomföra aktiviteter som syftar till ökad självkännedom. Vägledning i snäv bemärkelse ligger i den enskilde vägledarens arbete och innebär individuell vägledning. Vägledaren ska hjälpa eleverna med att öka deras självmedvetenhet och informera dem runt utbildningar och yrken. Sedan ska studie- och yrkesvägledaren hjälpa dem så att de kan koppla dessa kunskaper runt de själva till de olika valmöjligheterna. Studie- och yrkesvägledaren ska också lära eleverna att fatta och genomföra olika beslut. Eleverna i vår undersökning pekar på hur viktigt samarbetet mellan de olika yrkesverksamma i skolan är. De har en väldigt bred förståelse för hur vägledarens arbete kan komma att påverkas av andra parter så som rektor och lärare. Undersökningen fokuserar inte bredare än så på vägledning i vid bemärkelse. Eleverna har många åsikter kring vägledning i snäv bemärkelse. Eleverna upplever att det är viktigt att de skapar en personlig kontakt med vägledaren så att de kan känna en trygghet och förtroende för denne. Ingen av dem säger något om att de vill att vägledaren ska lära dem att fatta beslut, utan mer om hur denne kan hjälpa dem genom enskilda beslut och valsituationer. Inte någon av eleverna i undersökningen nämner att de vill att studie- och yrkesvägledaren ska hjälpa dem att öka deras självmedvetenhet eller vidga deras vyer. I övrigt uppger några elever att de inte riktigt vet vad studie- och yrkesvägledaren kan hjälpa dem med och att de hade önskat att de fått mer information kring detta för att fullt ut kunna utnyttja vägledarens kompetenser.

7. Diskussion

Under diskussionen görs en kortare sammanställning av resultatet från denna undersökning. Utifrån vad som framkommit i detta examensarbete diskuterar vi också våra egna åsikter kring frågorna och åsikterna som växt fram. Vi tar även upp en metoddiskussion och lägger fram förslag på vidare forskning inom området.

7.1 Erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning

Vad har då elever som går gymnasiet för faktiska erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning? Jo, utifrån vår studie och vårt intervjuresultat kan vi se att eleverna i många fall har liknande erfarenheter och upplevelser av vägledning men att dessa också i vissa fall skiljer sig åt. Då nästan alla av våra intervjupersoner hunnit träffa en vägledare både på grundskolan och på gymnasiet så skiljer sig även deras upplevelser i dessa två aspekter. Vissa av eleverna är nöjda med vägledningen i grundskolan då dem visar sig tycka att vägledaren tog sig tid, var en trevlig och glad person som var synlig i skolan samt gav den information som var nödvändig vid valet av gymnasieprogram. De uttryckte dock att studie- och yrkesvägledningen på gymnasiet inte levde upp till den vägledningen som de var vana vid på grundskolan. Vissa av de andra informanterna berättade istället att de upplevde att vägledningen på grundskolan inte levde upp till deras förväntningar och behov. Detta då vägledaren inte upplevdes ha tid för eleverna, inte var tillgänglig, inte visade intresse och inte gav tillräcklig eller korrekt information. Studie- och yrkesvägledaren på gymnasiet var istället någon som de i vissa fall kunde vända sig till och som gjorde ett bra arbete. Detta då de upplevdes engagera sig mer och ta sig mer tid, samt att de kunde ge svar på frågor och ge tillräcklig information. Någon enstaka informant beskrev att denne varken var nöjd med studie- och yrkesvägledaren på grundskolan eller på gymnasiet. En annan informant uttryckte att hon både var nöjd med vägledningen på grundskolan och på gymnasiet. Om vi som författare ska tolka varför erfarenheterna och upplevelserna skiljer sig åt så skulle vi säga att det har att göra med den enskilde vägledarens engagemang i sitt arbete. Vi är också medvetna om att andra faktorer kan spela in, såsom att vägledarens arbetsuppgifter kan skilja sig från skola till skola. Detta är inte något som vägledarna själva styr över utan istället något som rektorn på skolan beslutar om. Vilket i sin tur t.ex. bestämmer över hur mycket tid vägledaren har över till vägledning både enskild och i grupp. Samtidigt så upplever vi utifrån intervjusvaren att då eleverna varit missnöjda med vägledningen så har det ofta rört sig om att vägledaren i praktiken varit otillräcklig. Vilket vi då tänker inte har att göra med tidsbrist då denne ändå har tagit sig tid att utföra uppgiften. T.ex. när vägledaren informerat klasserna och eleven vi intervjuat uttrycker att ”ingen förstod någonting och sedan hände inget mer” ett annat exempel är när vägledaren utgått ifrån betygen vid val till gymnasiet eller bara uttryckt att eleven ska välja vad hen känner för.

Vi upplever heller inte att eleverna ställer för höga krav på studie- och yrkesvägledarens roll. De flesta av våra intervjupersoner uttrycker att de vill ha korrekt information och svar på sina frågor vilket vi anser som en av de största uppgifterna vi studie- och yrkesvägledare har. De uttrycker också i många fall att de vill att studie- och yrkesvägledaren ska vara trevlig, positiv

och glad vilket vi anser är en självklarhet då studie- och yrkesvägledning är ett serviceyrke som innefattar arbete med människor.

Då det gäller antalet möten som intervjupersonerna haft med studie- och yrkesvägledare så upplever vi dem som höga. Vi har under vår utbildning läst mycket litteratur inom området och vi upplever utifrån den att yrkesrollen tidigare varit mer i skymundan än vad vi upplever att den är nu utifrån vårt intervjuresultat. Detta tror vi har att göra med det ökade utbudet samt ett ökat tryck på högre utbildning. Hur långa mötena varit som intervjupersonerna haft med studie- och yrkesvägledare förvånar oss istället inte. Under vår utbildning har vi lärt oss att vi i början ska ”kartlägga” individers situation och att dessa samtal i stort sätt aldrig tar under en timme, vilket då ska bidra till att det blir ett fortsättningssamtal och att det då blir en typ av vägledningsprocess. I verkligheten, utifrån litteraturen och vårt intervjuresultat så har vi dock sett en annan sida. Detta då vägledningssamtalen ofta inte visat sig ta mer än 10 – 15 minuter med vissa undantag på 30 – 60 minuter. Det vi dock kan se utifrån vårt intervjuresultat är att eleverna själva uttrycker att den varit tillräcklig och att tiden berott på vad de behövt hjälp med, vilket i många fall varit svar på någon faktafråga. Samtidigt kan vi också se och som nämnt ovan att intervjupersonerna uttrycker att de vill ha mer tid med vägledaren, vilket då blir till en motsägelse i deras tidigare uttalande. Vad detta beror på kan vi bara spekulera i och vi tänker att eleverna med ”mer tid” eventuellt menar att de inte vill att vägledaren ska upplevas stressad. Utifrån intervjuresultatet kan vi se att det verkar som att eleverna tycker att tiden inte spelar så stor roll utan att så länge de får hjälp med det dem behöver så är de nöjda. Därför tänker vi att eleverna istället menar att vägledarens förhållningssätt är viktigare än tiden. Som vi tidigare uttryckt i ”analysen” så kan vi se många likheter men också skillnader i vårt intervjuresultat och tidigare undersökningar inom området. Tidigare forskning inom området visar bland annat också på att kvaliteten på vägledningen skiljer sig från kommun till kommun. Den visar även liksom i vår undersökning att informationen som vägledaren gav i många fall var otillräcklig. Mötena och samtalen som eleverna haft med vägledare på gymnasiet handlar sällan om framtiden och vidare studier utan liknande vår undersökning istället om administrativa frågor. Det visar sig mycket sällan råda någon typ av vägledningsprocess vilket heller ingen av våra informanter upplevt. Förutom detta så är skillnaden mellan vår undersökning och tidigare forskning bland annat att våra informanter i många fall besökt/besöker vägledare på gymnasiet i stor grad vilket det i tidigare undersökningar inte uttrycks att eleverna gjort. Detta tror vi återigen har att göra med att tiderna förändrats och att trycket på kompetens och utbildning ökat.

Att eleverna vi intervjuat är relativt insatta i vad det är som påverkar studie- och yrkesvägledarnas arbetssätt förvånar oss. Några av intervjupersoner uttrycker att de utifrån deras erfarenheter anser att personalen, arbetsgruppen och styrningen på skolan spelar en roll i hur vägledarens arbetssätt ser ut. Detta har också varit en stor del av vår utbildning och visat sig stämma, vilket skrämmer oss då eleverna också uttrycker detta. Om till och med eleverna börjar uppmärksamma att vägledarens roll och arbetssätt påverkas av andra faktorer på skolan så tycker vi att det är hög tid att något bör göras åt saken. Vi tänker främst att det är rektorerna som måste engagera sig mer då det är dem som styr hela verksamheten och därför kan de också påverka personalgruppens arbets- och förhållningssätt. Vi tror dock att detta

förhoppningsvis håller på att förändras i och med att det i senare undersökningar visat sig hur mycket det kostar med felval inför gymnasiet.

7.2 Önskad studie- och yrkesvägledning

Då det istället rör sig om vad eleverna skulle vilja ha för erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning så visar det sig att den personliga kontakten återigen är väldigt viktig. D.v.s. att studie- och yrkesvägledaren är öppen, trevlig, inbjudande, tillgänglig, engagerad och villig att hjälpa. Detta beskrivs som en stor önskan från de elever som vi intervjuat kring vad som är viktigast i en vägledares yrkesroll. Många av informanterna menar att denna typ av personlighet och det förhållningssättet är en förutsättning då det gäller att hjälpa människor. Förutom detta så är informationsdelen som vi nämnt tidigare också en betydligt viktig del för eleverna. De vill kunna få svar på sina frågor och få den informationen som de behöver. Vissa av eleverna uttrycker att vägledarna bör få bättre kunskaper inom sitt område. Vi kan tycka att det är underligt att det så ofta i vår studie och i andra undersökningar uttrycks från eleverna att vägledarens personlighet och förhållningssätt inte räcker till. Vi undrar vad detta kan bero på. Kan det t.ex. vara så att yrkesrollen förändrats så pass mycket med tiden och att det finns dem som arbetat länge som inte kan förhålla sig till det studie- och yrkesvägledning idag verkligen innebär?
Att eleverna inte är nöjda med den informationen och de svar på frågor som vägledaren ger kan vi däremot ha mer förståelse för. Vi kan tycka att utbildningen till studie- och yrkesvägledare berör väldigt lite kring informationsdelen, d.v.s. hur vi kan söka information samt mer grundläggande information kring utbildningssystemet m.m. Vi förstår dock att informationen förändras med tiden och att tanken är att vi ska lära oss detta när vi börjar arbeta. Vi tror dock att det skulle ha varit en fördel att få lite mer grundkunskaper inom området som vi senare skulle kunna bygga vidare på. Detta speciellt då de flesta har en syn på yrkesrollen som en typ av expert på området istället för en person som har mycket kunskaper inom samtalsmetodik, vilket vi i utbildningen lärt oss mycket om. Några av våra informanter uttrycker att den information de fått i grupp inte heller motsvarar deras förväntningar. En tanke som vi har är att vägledaren kan gå ut i klasserna och efterfråga vad eleverna skulle vilja ha för typ av information och vad den ska innehålla. Detta tror vi skulle bidra till att eleverna blir nöjdare och att det blir rätt redan från början. Risken är att elevernas åsikter om vad informationen ska innehålla skiljer sig vilket vi då tänker kan bidra till fler informationstillfällen. Vi tänker att det är eleverna som ska ha nytta av informationen och inte vi, därför bör utgångspunkten vara dem.

Då det gäller elevernas önskade antal möten med vägledare samt längden på dessa samtal så visar dem sig i många fall överensstämma med deras faktiska erfarenheter. Alltså tycker dem i många fall att de får de antal vägledningssamtal de vill ha samt att längden på dem är tillräcklig. Vilket vi även nämnt ovan. Det som i många fall ändå berörs av eleverna vi intervjuat är att det brister i vägledarens tillgänglighet, d.v.s. att vägledaren i många fall är borta så att eleverna varit tvungna att ”jaga” denne. Två av informanterna berättar också att de gick på en mindre skola i högstadiet där vägledaren dök upp vissa dagar. Detta tyckte de inte var att föredra utan att det istället ska finnas en vägledare på skolan hela tiden. Många av

informanterna önskar också att vägledaren ska vara mer synlig. Att denne ska sitta mer centralt, kunna prata med eleverna även ute i skolan, kontinuerligt gå ut i klasserna för att berätta att hen finns och vad hen kan hjälpa till med samt att resten av personalen blir duktigare på att informera om studie- och yrkesvägledaren. Detta tycker vi är roligt att höra och att det är kloka förslag som våra informanter kommer med gällande just detta. Det visar sig både i vår undersökning och i andras att studie- och yrkesvägledarrollen är väldigt viktig för eleverna. Vi tänker då att om vi synliggör oss mer precis som informanterna efterfrågar så skulle yrkesrollen bara växa och bli större.

På frågan om när första mötet med studie- och yrkesvägledare enligt eleverna bör ske så upplevs det vara en svår fråga att svara på. De som visar sig vara mest nöjda är dem som träffade en vägledare första gången i åttan. Några av eleverna som första gången besökte en vägledare i nian inför gymnasievalet tyckte att det blev alldeles för sent och att det i och med det blev stressigt. Fem av informanterna kommer med förslag om att det första mötet med vägledaren bör ske tidigare, helst i årskurs åtta eller tidigt i årskurs nio. Två av informanterna tycker att det borde ske stegvis så att man får mer och mer kontakt med vägledaren under tiden i grundskolan. Några ser samtidigt en risk med ett tidigare besök hos vägledaren och att det skulle kunna vara att det leder till mer stress inför valet. Dock så uttrycker dem ändå att de ser mer fördelar än nackdelar med det. Om vi ska sammanfatta detta så menar många av de elever som vi intervjuat att det första mötet med studie- och yrkesvägledare skulle kunna ske tidigare. Det ända som skulle kunna vara ett hinder är att det skulle kunna bidra till mer stress. Detta skulle dock kunna undvikas om det skedde gradvis som två av informanterna uttryckte, de menade också att det är viktigt att vägledaren visar sig i tid ute i klasserna och får eleverna medvetna om vem denne är och vad denne kan göra. Återigen tycker vi att det är kloka åsikter som våra informanter uttrycker. Vägledningen har i alla fall ”på papper” krupit ner i åldrarna och vägledare i grundskolan har numer ansvar för att vägleda eleverna från årskurs ett – årskurs nio. Vi håller dock med informanterna att detta måste ske på ett bra sätt vilket inte ska avskräcka eleverna utan hjälpa och stötta dem i god tid så att dem har bättre förutsättningar att senare kunna genomföra valet till gymnasiet. Vi tänker att vägledare skulle kunna gå ut i mellanstadiet och genomföra gruppvägledning och beröra t.ex. självkännedom. Om detta görs på ett bra och roligt sätt så tror vi att det skulle gynna eleverna otroligt mycket, detta då dem förhoppningsvis fortsätter att reflektera kring sig själva fram till gymnasievalet och även resten av sina liv.

Innan vi i diskussionen går in på vår tredje och sista forskningsfråga som handlar om vägledarens uppdrag enligt lagar och regler, så vill vi först sammanfatta vad eleverna slutligen tycker att den perfekta studie- och yrkesvägledaren är för något. Detta är något som vi i vår intervju berört i vår intervjufråga ”Hur skulle du beskriva den perfekta studie- och yrkesvägledaren?”. Förutom denna fråga så har svaret även kommit fram i elevernas övriga åsikter och tankar kring vägledning därför har vi i många fall redan yttrat oss kring detta. Vi vill dock ändå försöka sammanfatta vad eleverna tycker i frågan. Som sagt tidigare så är personligheten samt informationsdelen hos vägledaren viktig. De personlighetsdrag och förhållningsätt som eleverna beskrivit då vi ställde frågan ovan var: Trevlig, engagerad, glad, hjälpsam, tillgänglig och välinformerad. Eleverna menar att det till stor del är vägledarens

personlighet som bidrar till om dem vill besöka denna eller inte. Den perfekta vägledaren bör som nämnts tidigare vara mer synlig i skolan, denne ska marknadsföra sig själv och skapa en personlig kontakt med eleverna även ute i korridorerna. Vägledaren ska enligt informanterna ta sig tid till att svara på frågor samt att träffa eleverna utan att de ska behöva boka in möten. I övrigt uttrycker eleverna att den perfekta studie- och yrkesvägledaren ska vara tillmötesgående, lätt att prata med och väldigt kunnig inom sitt område. Även om detta för oss i vår kommande yrkesroll som studie- och yrkesvägledare är väldigt intressant att höra så blir vi också skeptiska. Inte till elevernas åsikter vilka vi tycker är förståndiga, utan till de arbetsförhållanden som dessa ska ske under. Vi tror att om en vägledare i dagsläget skulle försöka sig på att vara det eleverna beskriver som den perfekta vägledaren så kommer det inte att ta lång tid innan denne är utbränd. Vi tror att det krävs mer resurser som det vanligtvis också gör för att det ska fungera på ett så bra sätt som möjligt. Som vi nämnt tidigare så är det rektorn som i många fall kan påverka hur studie- och yrkesvägledarens arbetssituation ser ut, därför tycker vi att dem ska bli bättre på att ta det ansvaret. Tänk om det ändå fick se ut som eleverna vill ha det gällande vägledning, skulle inte det vara ganska så trevligt?
Detta tänker vi är möjligt om fler yrkesverksamma vägledare anställs.

7.3 Studie- och yrkesvägledarnas uppdrag

Om vi istället tittar på hur studie- och yrkesvägledarens uppdrag beskrivs utifrån lagar och rekommendationer så slås vi av att yrket ”studie- och yrkesvägledare” är väldigt luddigt. Vilket vi tänker i sin tur kan bidra till att kvaliteten på vägledningen skiljer sig så mycket från skola till skola. Det som står i skollagen om studie- och yrkesvägledning (se sid. 10) tycker vi är otydligt och väldigt öppet för tolkningar. D.v.s. att eleverna ska ha ”tillgång till sådan kompetens” att deras behov av vägledning blir mättat. Vi tycker också att behörigheten att få arbeta som studie- och yrkesvägledare bör skärpas ytterligare. Varför inte bestämma att alla som jobbar med studie- och yrkesvägledning ska vara utbildade, utan undantag och tidsbegränsningar? Varför inte skriva tydligare direktiv i lagen på vad en studie- och yrkesvägledare ska göra i sitt arbete? Varför inte i lagen tydligt beskriva vad rektorn ska bidra med och ansvara för gällande studie- och yrkesvägledningen? Och slutligen varför inte i lagen besluta om vad den övriga personalen på skolan ska göra för att genomföra vägledning i ”vid bemärkelse” (se sid. 10). Om dessa punkter skulle lagstiftas så tror vi att risken för feltolkningar skulle minska rejält, att fler inom skolan skulle ta sitt ansvar gällande vägledningen samt att kvaliteten på vägledningen skulle bli bättre och jämnare från kommun till kommun.
De flesta punkter som vi tagit upp och som vi tycker ska stå i skollagen står istället i myndigheters rekommendationer s.k. ”allmänna råd”. Vi anser att dem senaste allmänna råden ”arbete med studie- och yrkesvägledning” tar upp många väsentliga faktorer för att vägledningen ska fungera så bra som möjligt (Se sid. 10 - 11). Dock så har vi utifrån egna erfarenheter och upplevelser märkt att dessa allmänna råd inte följs i verkligheten. Rekommendationer är sådant som ”bör” följas och inte ”ska” följas vilket vi tror har en stor inverkan på vilken genomslagskraft det har. I och med allt det ovanstående så känner vi att den enskilde vägledaren får en väldigt stor tyngd på sina axlar då det gäller att studie- och yrkesvägledningen ska fungera på skolan. Detta då det som sagt tidigare är öppet för så

mycket egna tolkningar. Lagen säger en sak, d.v.s. en generell och väldigt kortfattad förklaring på vad studie- och yrkesvägledningen ska vara. Vilket vi tänker att varje enskild vägledare egentligen kan säga sig följa. I Allmänna råden står det istället utförligt hur man bör genomföra vägledningen vilket också ställer höga krav på vägledaren. Detta speciellt då vi tror att det oftast bara är den enskilde vägledaren som tar åt sig av råden och inte resten av personalen.

”Hur ser elevernas förväntningar och önskemål ut jämfört med vad studievägledningen syftar till, enligt vad som beskrivs som studie- och yrkesvägledarnas uppdrag?” Detta är vår tredje och sista forskningsfråga. För att besvara denna fråga så tänker vi att vi istället för skollagen får lov att jämföra med vad som står i de allmänna råden. Detta då det inte står nog utförligt kring vägledning i skollagen för att det ska gå att jämföra med elevernas åsikter och tankar. Vi har valt att jämföra elevernas åsikter med den sammanfattning som de allmänna råden gjort kring vad vägledaren bör hjälpa eleverna med. D.v.s. att vägledaren hjälper eleverna att bli medvetna om sig själv, ger dem kunskaper kring olika valmöjligheter, hjälper eleverna att koppla självmedvetenheten till valmöjligheterna, hjälper eleverna att fatta beslut samt bidrar till att eleverna genomför besluten. Som vi nämnde tidigare så tänkte vi att elevernas bild av den perfekta vägledaren i verkligheten inte skulle vara möjligt under de förutsättningar som vägledarna har i dagsläget. Om vi istället tittar på vad de allmänna råden tycker att en vägledare bör göra så är det tre gånger så mycket mer krav än vad eleverna har. Eleverna efterfrågar egentligen bara att vägledaren är trevlig, intresserad, engagerad och att denne kan ge korrekt och tydlig information. Ingen av informanterna har uttryckt att de velat eller tyckt att vägledaren ska bidra till självmedvetenhet, vilket uttrycks i de allmänna råden. Vi tänker att detta eventuellt beror på att eleverna inte själva upplever sig behöva mer självkännedom eller att de aldrig sett det som en möjlighet att vägledare kan hjälpa till med detta.

Två av de fem punkter som de allmänna råden tar upp skulle utifrån vår studie kunna ses som det våra intervjupersoner efterfrågat i vägledning. Den första är att eleverna velat få kunskaper om olika valmöjligheter. Den andra tänker vi är lite mer oklar, punkten ”att eleverna får hjälp med att fatta beslut” är något som inte i klartext efterfrågats av eleverna dock är det något som kan läsas mellan raderna. Både då eleverna uttryckt att vägledaren lagt för mycket ansvar på eleverna vid valet av gymnasieprogram samt att eleverna efterfrågat att vägledaren ska ge råd dock utan att styra. En slutsats vi drar utifrån detta är att eleverna har väldigt låga förväntningar på studie- och yrkesvägledningen jämfört med myndigheternas rekommendationer. Detta tror vi har att göra med att studie- och yrkesvägledningen i dagsläget ofta inte visar sig hålla så hög kvalitet vilket gör att eleverna inte vet vad de kan förvänta sig av dem.

7.4 Metoddiskussion

Vårt främsta fokus och syftet i denna rapport var att ta reda på hur elevers erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledare såg ut. Detta skulle också sammankopplas med hur de hade önskat att det sett ut samt hur lagar och föreskrifter förefaller. Vi prioriterade att studera ämnet på djupet framför att kunna dra generella slutsatser kring frågorna. Det kan du som läsare också tyda utifrån våra frågeställningar. Därför ansåg vi att kvalitativa intervjuer

var att föredra. Med de kvantitativa metoderna är det svårt att få fram känslor och tankar hos informanterna och trots att det är en utmärkt metod för att dra mer generella slutsatser (Denscombe, 2009) så låg vår blickpunkt inte där.

Samma frågor har ställts till alla elever, förutom de följfrågor som dök upp under intervjuernas gång. Frågorna har också ställts i samma ordningsföljd, vilket har underlättat vid bearbetningen av data. Vi har ställt öppna frågor till eleverna så att de har kunnat resonera och svara utifrån sina egna tankar och åsikter.

En risk som finns med de kvalitativa intervjuerna är att vi som intervjuar kan lägga in våra egna värderingar och antagningar i vad intervjupersonerna säger (Kvale & Brinkman, 2009). Därför har vi hela tiden försökt att hålla oss objektiva. Det är förstås omöjligt att förhålla sig helt objektivt men vi tror att det hjälpt oss att i alla falla ha detta i åtanke. Som intervjuare har vi förhållit oss kunniga genom att studera tidigare forskning på området innan det att intervjuerna påbörjats. Vi har varit strukturerade, vänliga och känsliga men ändå förhållit oss kritiska och ställt följdfrågor för att pröva reliabiliteten och validiteten i det som intervjupersonerna berättat. Vi anser att de kunskaper som vi fått under vår utbildning kommit väl till användning under insamlandet av data till vårt examensarbete. Vi som intervjuare är ju trots allt det viktigaste forskningsverktyget i en intervjuundersökning. Det har varit till stor hjälp för oss att vi spelat in intervjuerna. På så sätt har vi kunnat lyssna igenom dem så många gånger som det krävts för att vi ska förstå. Vi har också tagit intervjupersonernas nummer utifall att det skulle ha varit något som vi missat. Vi har dock inte behövt använda oss av dessa.

Insamlingen av data till detta examensarbete har fungerat mycket bra. Vi fick ganska omgående tag på frivilliga intervjupersoner och kunde i och med det sätta igång med arbetet direkt. En utav oss som skrivit rapporten påbörjade intervjuerna tidigare än den andre, som under denna tid istället fokuserade på att samla in ytterligare underlag från tidigare forskning på området. På så sätt har vi båda ständigt varit sysselsatta med arbetet. Hela examensarbetet har egentligen flytit på väldigt bra och vi har inte stött på några direkta problem efter vägen. Under de förutsättningar som vi haft med tid och resurser att lägga ned på arbetet så tror vi inte att vi skulle ha gjort någonting annorlunda om vi fick göra det igen. Under tiden som intervjuerna ägt rum så har det hänt att människor knackat på dörren, intervjupersonerna har gått och hämtat vatten samt att strömmen har brytits detta bidrog till att vissa av intervjuerna delvis ägt rum i skymmande ljus. Detta har dock inte upplevts störa intervjuerna utan dem har kunnat fortsätta som om ingenting hade hänt. Vi har upplevt att det ligger i intervjuarens professionalism att själv kunna fokusera samt få intervjupersonerna att koncentrera uppmärksamheten mot intervjuerna. Eleverna har svarat på frågorna vi ställt utan problem och beskrivit sina erfarenheter och åsikter ingående. Samtliga elever har upplevts väldigt positiva till intervjuerna även om deras åsikter om studie- och yrkesvägledning inte alltid varit lika optimistiska.

I denna undersökning intervjuades 13 elever, vilket var ett tillräckligt antal för studien. Varför det blev en hel del intervjuer beror på att det helt enkelt gick så smidigt att få tag på dem. Fler

intervjuer hade säkert kunnat genomföras men det behövdes inte för undersökningen. Hade vi intervjuat fler elever är det inte heller säkert att vi hunnit bearbeta intervjusvaren på den tid som vi haft på oss att slutföra detta arbete. Det har visat sig att det var till nytta för oss att intervjua många elever då de var stor variation i svaren hos dem. Hade vi intervjuat ett mindre antal elever så hade svaret mest troligt inte blivit lika nyanserande. Ingen av oss som intervjuat elever hade någon personligt relation till eleverna sedan tidigare. Det kan innebära både för och nackdelar. Om eleverna känner intervjuaren sedan tidigare så kan det också innebära att denne känner ett större förtroende för intervjuaren. Då eleverna å andra sidan inte känner till intervjuarna så behöver de inte känna att de måste anpassa sina svar till vad de tror behagar intervjuaren.

7.5 Förslag till fortsatt forskning

Något som vi berört väldigt lite i övriga studien men som istället dykt upp nu i diskussionen är frågan om rektorns ansvar. Detta tycker vi är en viktig punkt. Vi är medvetna om att vår undersökning brister i den aspekten att vi inte undersökt ledningens och övriga personalens roll på skolan. Vi har som ni sett undersökt vad eleverna tycker om vägledningen men inte vad vägledarens (i många fall bristande) arbetssätt i grund och botten beror på. Vilket vi tycker att det borde forskas mer om.

8. Litteraturförteckning

Backman, Jarl (2008). *Rapporter och uppsatser.* Lund: Studentlitteratur

Borhagen, Kerstin. & Lovén, Anders (1991). *Vem behöver syo?* Stockholm: skolöverstyrelsen.

Denscombe, Martyn (2009). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna.* Lund: Studentlitteratur.

Dresch, James & Lovén, Anders (2003). *Vägledning i förändring – om omvärldsförändringar och dess betydelse för vägledning.* Enheten för Individ och samhälle, lärarutbildningen, Malmö högskola, Malmö.

Egan, Gerald. (2009). *The Skilled Helper.* Belmont: Brooks/Cole, Cengage Learning

Henrysson, Lennart (1994). *Syo-kulturer i skolan*. Stockholm: Almqvist och Wiksell International.

Kvale, Steinar & Brinkman, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur

Lidström, Lena (2009). *En resa med osäkra mål – Unga vuxnas övergångar från skola till arbete i ett biografiskt perspektiv.* Institutionen för barn och ungdomspedagogik, specialpedagogik och vägledning, Umeå universitet, Umeå (ak. Avh.).

Lidström, Lena (2010). ”Mödan att finna och nå sina karriärmål” I: Lundahl Lisbeth (red.). (2010). *Att bana vägen mot framtiden – karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv.* Lund: Studentlitteratur AB.

Lindh, Gunnel (1997). *Studie- och yrkesvägledningsprocessen*. Stockholm: LHS.

Lovén, Anders (2000). *Kvalet inför valet – om elever förväntningar och möten med vägledare i grundskolan.* Institutionen för pedagogik, lärarhögskolan, Malmö (ak. Avh.).

Lovén, Anders (1993). *Den ovissa framtiden.* Malmö: Lärarhögskolan.

Lundahl, Lisbeth (red.) (2010). *Att bana vägen mot framtiden – karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv.* Lund: Studentlitteratur AB.

Nilsson, Rosel & Nyrén, Rickard (2004). *Behovet av studie- och yrkesvägledning i grundskolan - ur ett elevperspektiv.* Malmö högskola, Malmö.

OECD/Skolverket (2007). *Karriärvägledning. En handbok för beslutsfattare*. Skolverket: Dnr 2007:796.

Peavy, R. Vance (1998). *Konstruktivistisk vägledning – teori och metod.* Stockholm: Trinom Förlag.

Schedin, Gunnar (2007). *Expectations and experiences of career counseling - An exploration of interpersonal behavior.* Print och Media, Umeå University, Umeå (ak. Avh.).

SFS 2010:800. Skollag. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolverket (2013). *Allmänna råd med kommentarer – Arbete med studie- och yrkesvägledning.*Stockholm: Skolverket.

SÖ (1989). *Utväg. Utveckling av den personliga vägledningen inom studie- och yrkesorienteringen.* (Servicematerial S 89:21). Stockholm: Skolöverstyrelsen.

Vetenskapsrådet (2002*). Forskningsetiska principer - inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.* Stockholm: Elanders Gotab.

Elektroniska källor:

Regeringens kommittédirektiv (1999:1999:107). *Vägledning i skolväsendet.* Tillgänglig http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utredningar/Kommittedirektiv/Vagledningen-i-skolvasendet_DIR1999;107/. (Hämtad 2013-09-21)

Utbildningsutskottets betänkande (2011/12:UbU15). *Gymnasieskolan.* Stockholm: Utbildningsdepartementet.Tillgänlig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/201112/UbU15/. (Hämtad 2014-04-17)

9. Bilaga

Intervjufrågor

Forskningsfråga 1

1. Kan du berätta för mig om dina erfarenheter och upplevelser av studie- och yrkesvägledning?

2. När i ditt liv träffade du en studie- och yrkesvägledare för första gången?

3. Hur många gånger i ditt liv har du varit i kontakt med studie- och yrkesvägledare?

4. Hur långa var mötena du haft med studie- och yrkesvägledaren(na)?

5. Hur upplevde du stämningen hos studie- och yrkesvägledaren?

6. Vad handlade i huvudsak samtalen hos studie- och yrkesvägledaren om?

7. Hur kom det sig att du fick studie- och yrkesvägledning? (T.ex. Var det obligatoriskt? Tog vägledaren kontakt? Tog du själv kontakt? m.m.)

8. Fick du studie- och yrkesvägledning i samband med gymnasievalet? Om ja/nej hur tror du att det påverkade ditt val?

9. Har du fått studie- och yrkesvägledning vid annan tidpunkt än inför gymnasievalet?

10. Har du någon gång varit på ett s.k. uppföljningssamtal med samma vägledare som du tidigare träffat? Om ja/nej, hur ser du på det?

11. Vad tycker du har varit bäst/sämst med studie- och yrkesvägledningen du fått?

12. Vad skulle du säga att dina åsikter grundar sig i, alltså t.ex. personligheten hos vägledaren, vägledarens informationsförmåga eller något annat?

13. Förutom studie- och yrkesvägledarens(nas) förmågor och färdigheter, är det något annat du kan tänka dig påverkar dennes arbetssätt? - Om ja, Vad?

Forskningsfråga 2

1. Kan du beskriva hur du önskat att studie- och yrkesvägledningen du varit med om sett ut?

2. Hur många gånger skulle du ha velat ha studie- och yrkesvägledning i grundskolan/gymnasieskolan?

3. Hur långa skulle du velat att mötena med studie- och yrkesvägledaren(na) var?

4. Vad skulle du helst velat att samtalet(en) med studie- och yrkesvägledaren(na) handlat om?

5. Hur skulle du vilja att det kändes när du besökte studie- och yrkesvägledaren(na)?

6. Hur skulle du vilja att det kom sig att du fick tillgång till studie- och yrkesvägledning? (se fråga 3 under forskningsfråga 1)

7. När skulle du säga att du varit i behov av studie- och yrkesvägledning?

8. Anser du att du haft tillgång till en studie- och yrkesvägledare när du känt att du behövt det?

9. Upplever du att ditt första möte med en studie- och yrkesvägledare kom vid rätt tidpunkt i ditt liv? - Motivera

10. På vilket sätt har dina möten/mötet med studie- och yrkesvägledare motsvarat dina förväntningar?

11. Vad tycker du är viktigast att en studie- och yrkesvägledare gör i sitt arbete?

12. Hur skulle du beskriva den perfekta studie- och yrkesvägledaren?